

Maniffesto ar gyfer Addysg Gydweithredol yng Nghymru

**O'r Geni i Ysgolion Busnes: Dull Cenedl Gyfan o Gydweithio,
Cydweithio a Chydlyniant Cymunedol**

Crynodeb: Rhoi Cydweithrediad wrth Galon Addysg yng Nghymru

Mae Cymru mewn cyfnod hollbwysig. Mae anghydraddoldeb economaidd, pwysau hinsawdd, darnio digidol a rhaniad cymdeithasol yn galw am ffyrdd newydd o ddysgu, gweithio a byw gyda'n gilydd. Mae'r maniffesto hwn yn cynnig strategaeth genedlaethol i ymgorffori cydweithrediad ar draws system addysg gyfan Cymru, o fisoedd cynharaf bywyd i addysg uwch, prentisiaethau a dysgu gydol oes, fel bod cydweithrediad yn dod yn nodwedd ddiffiniol o gymdeithas Cymru.

Mae Cymru Gydweithredol yn cael ei hadeiladu nid yn unig drwy fentrau, ond drwy bobl. Mae'r maniffesto yn nodi sut y gellir meithrin gwerthoedd, arferion a chymwyseddau cydweithredol yn raddol drwy bob cyfnod dysgu. Mae'n dadlau bod plant yn dod ar draws cydweithrediad yn gyntaf drwy berthnasoedd, ymddiriedaeth a pherthyn; bod yn rhaid i bobl ifanc ddysgu'r wybodaeth, y sgiliau a'r arferion democrataidd sydd eu hangen i gymryd rhan mewn bywyd cydweithredol; a bod oedolion yn elwa o strwythurau sy'n cefnogi cymuned, llais, tegwch ac ymdrech ar y cyd.

Gan dynnu ar draddodiadau Cymru o gymorth cydfuddiannol, Cynefin, hunaniaeth ddwyieithog a hanes cydweithredol byd-eang, mae'r maniffesto yn galw am drawsnewidiad system-gyfan:

- ymgorffori egwyddorion cydweithredol o fewn Cwricwlwm Cymru;
- cryfhau dilyniant o'r blynyddoedd cynnar i oedolaeth;
- alinio cymwysterau, hyfforddiant athrawon a phrentisiaethau â modelau cydweithredol;
- creu diwylliannau cydweithredol mewn ysgolion, colegau, prifysgolion a chymunedau;
- a datblygu partneriaethau cryf ar draws y llywodraeth, cymdeithas sifil, busnes a'r sector cydweithredol.

Mae'r cynigion yn cydnabod bod Cymru eisoes yn cymryd rhan mewn mudiad cydweithredol deinamig yn y DU ac yn fyd-eang, ond mai dim ond pan fydd

"Mae Cymru Gydweithredol yn cael ei hadeiladu nid yn unig drwy fentrau, ond drwy bobl."

addysg yn cyfarparu dysgwyr i ddeall, creu ac arwain cwmnïau cydweithredol yn hyderus y bydd ei botensial llawn yn cael ei wireddu. Mae'r strategaeth a amlinellir yn ceisio dyblu maint economi gydweithredol a chydfuddiannol Cymru drwy addysg sy'n meithrin cydweithio, cyfranogiad democrataidd, rhesymu moesegol a chyfrifoldeb cymunedol. Bydd hwn yn farathon, nid yn sbrint.

Dyma weledigaeth ar gyfer Cymru lle mae dysgwyr yn teimlo eu bod wedi'u gwreiddio yn eu cymunedau, yn gallu meddwl yn feirniadol am y byd, ac yn barod i lunio dyfodol tecach, gwyrddach, mwy tosturiol, cydweithredol a democrataidd. Mae'n gosod cydweithrediad nid fel gweithgaredd cyfoethogi dewisol ond fel dull cenedlaethol o ymdrin â dinasyddiaeth, perthyn a ffyniant.

Cymru Gydweithredol yw un lle mae pob dysgwr yn deall eu bod yn gyfrannwr; lle mae gan bob cymuned yr hyder a'r gallu i ddatrys problemau gyda'i gilydd; a lle mae pob cenedlaeth yn tyfu i fyny gan wybod bod ffordd fwy dyngarol, cynaliadwy ac undodol o drefnu cymdeithas nid yn unig yn bosibl ond eisoes yn dechrau ffurfio.

Gwahoddir mwy o ymgysylltiad wrth ddatblygu'r cynllun hwn a gynhyrchwyd gan Coops Cymru drwy david@cooperatives-Wales.coop

Mynegai

1. Cyflwyniad / Crynodeb: Tuag at Gymru Gydweithredol	4
2. Seiliau Hanesyddol a Moesegol: Cymdeithasiaeth, Robert Owen a Chydweithrediad Rhwng Cenedlaethau	5
3. Dyblu'r Economi Gydweithredol: Goblygiadau ar gyfer Addysg o'r Geni Ymlaen	6
4. Addysg Gydweithredol a'r Cwricwlwm i Gymru	7
5. Cynefin: Perthyn, Lle a Gwneud Penderfyniadau Cydweithredol Doeth	7
6. Dinasyddiaeth, Cynhwysiant, Perthyn a Dwyieithrwydd	8
7. Dysgu Cydweithredol Ar Draws y Cyfnodau Addysg yng Nghymru	8
8. Addysg ar gyfer Cydweithrediad	11
9. Cymwysterau - gan gynnwys Bagloriaeth Cymru, Prentisiaethau a Chynnydd Cydweithredol arall	13
10. Byrddau Arholi: Newid yr Hyn sy'n Gwneud i Ysgolion Dicio	15
11. Dulliau Cydweithredol Sefydliad Cyfan	16
12. Cydlyniant Cymunedol Trwy Gydweithrediad a Chydweithio	16
13. Diwrnod Robert Owen	17
14. Addysg Uwch ac Ysgolion Busnes: Yr Athro Colin Talbot ac Arloesedd Cydweithredol	18
15. Her Cymdeithas Ddigidol yn Unig	18
16. Ymrwymiad Trawslywodraethol a'r Cwmni Cydweithredol Cymreig a Chomisiwn Cydweithredol	19
17. Gweithredu	19
18. Cymru Gydweithredol: O'r Crud, Yn Ein Cynefin	20
Atodiad: Mathau o Gwmnïau Cydweithredol a Sectorau yng Nghymru a'r DU	21

1. Cyflwyniad: Tuag at Gymru Gydweithredol

Mae Cymru yn genedl wedi'i gwreiddio mewn cymorth cydfruddiannol, undod a chyfranogiad democrataidd. Mae'r maniffesto hwn yn nodi gweledigaeth ar gyfer Creu Cymru Gydweithredol – Cymru lle mae cydweithrediad yn dod yn nodwedd ddiffiniol o sut rydym yn dysgu, yn byw ac yn trefnu ein cymdeithas, a lle mae dysgwyr wedi'u cyfarparu ar gyfer meddwl yn feirniadol fel y gallant gwestiynu, dadansoddi a llunio'r byd o'u cwmmpas.

Mae'r weledigaeth honno'n cysylltu Cymru'n uniongyrchol â'r mudiad cydweithredol rhyngwladol. Drwy'r Gynghrair Cydweithredol Ryngwladol, mae cydweithredwyr Cymru yn rhan o gymuned fyd-eang o tua 3 miliwn o gwmnïau cydweithredol, sy'n cynrychioli dros 1 biliwn o aelodau ac yn darparu swyddi neu gyfleoedd gwaith i tua 280 miliwn o bobl. Mae'r 300 o gwmnïau cydweithredol a chydfuddiannol mwyaf gyda'i gilydd yn cynhyrchu mwy na US\$2.4 triliwn mewn trosiant blyneddol, sy'n dangos nad dewis arall niche yw cydweithrediad ond yn rym mawr yn economi'r byd.

O fewn y darlun byd-eang hwn, mae mudiad cydweithredol y DU yn gwneud cyfraniad sylweddol: mae tua 7,400 o gwmnïau cydweithredol yn cynhyrchu tua £42.7 biliwn mewn incwm blyneddol, gan wasanaethu 16.6 miliwn o aelodau, tua chwarter poblogaeth y DU, a chyflogi bron i 240,000 o bobl. Pan gynhwysir yr economi gydfuddiannol a democrataidd ehangach, cwmnïau cydweithredol, cymdeithasau adeiladu, yswirwyr, undebau credyd, mae hyn yn cynrychioli ymhell dros £160 biliwn o incwm blyneddol a sector y mae llunwyr polisi bellach yn anelu at ddyblu o ran maint.

Yng Nghymru, mae cwmnïau cydweithredol eisoes yn rhan gynyddol o'r economi ddemocrataidd honno, gyda thua 14,000 o weithwyr yn cyfrannu at drosiant blyneddol o tua £1.5 biliwn, ochr yn ochr â sector busnes cymdeithasol ehangach gyda throsiant o tua £4.8 biliwn a mwy na 65,000 o swyddi. Felly nid yw strategaeth genedlaethol ar gyfer addysg gydweithredol yn dechrau o'r dechrau: mae'n adeiladu ar ecosystem gydweithredol Gymreig fyw sy'n tyfu ac sy'n cysylltu cymunedau lleol â rhwydweithiau ledled y DU a byd-eang o berchnogaeth a rennir a menter ddemocrataidd.

Os yw Cymru o ddifrif ynglŷn â thegwch, cynaliadwyedd, cydlyniant cymunedol a chyfranogiad democrataidd, mae'n rhaid i addysg gydweithredol fod wrth wraidd ein prosiect cenedlaethol. Mae gan Gymru seiliau cryf eisoes: traddodiadau o gymorth cydfuddiannol, Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru), Cymraeg 2050, a chydnabyddiaeth drawsbleidiol bod cwmnïau cydweithredol yn cryfhau cymunedau ac yn lleihau anghydraddoldeb.

Ar yr un pryd, mae Cymru'n wynebu heriau mawr: anghydraddoldeb, pwysau hinsawdd, newid demograffig, aflonyddwch digidol, diffyg ymddiriedaeth mewn sefydliadau, a'r angen brys i gryfhau

dinasyddiaeth, perthyn a lles. Rydym yn byw mewn cyfnod lle mae newid technolegol cyflym, gan gynnwys twf cymdeithas ddigidol yn unig, yn peryglu culhau asiantaeth ddynol, gwanhau cysylltiadau cymunedol, a lleihau cyfleoedd ar gyfer cydweithio wyneb yn wyneb, trafod a chyfranogiad democrataidd.

Mae addysg gydweithredol yn darparu gwrthbws hanfodol: mae'n dysgu dysgwyr i feddwl yn feirniadol, gweithio ar y cyd, gwneud barn foesegol a chynnal perthnasoedd dynol cryf mewn byd sy'n gynyddol ddigidol.

Mae'r maniffesto hwn yn dadlau dros strategaeth addysgol gydgyssylltiedig sy'n trin cydweithrediad fel egwyddor drefniadol graidd o enedigaeth hyd at oedolaeth. Mae dysgu cydweithredol yn hyrwyddo asiantaeth, empathi, cilyddoldeb, dirnadaeth ddigidol a'r gallu i herio gwybodaeth anghywir, sgiliau hanfodol ar gyfer llywio a llunio cymdeithas lle mae systemau digidol yn cyfryngu bywyd economaidd, cymdeithasol a dinesig yn gynyddol.

Rydym yn cynnig dull system gyfan lle:

- Mae pob lleoliad blyneddol cynnar, ysgol, coleg AB a phrifysgol yn dod yn fwy cydweithredol o ran diwylliant, llywodraethu, addysgeg a phartneriaethau.
- Mae dysgwyr yn dysgu am, yn dysgu ar gyfer ac yn dysgu trwy gydweithrediad.
- Mae Cynefin (perthyn, lle a rhyng-gysylltu) yn angori addysg gydweithredol mewn hunaniaeth, cymuned ac iaith Gymreig.
- Mae cydweithrediad yn dod yn fodd i fynd i'r afael ag anghydraddoldeb, newid hinsawdd, iechyd meddwl, datgysylltiad democrataidd ac effeithiau cymdeithasol dibyniaeth ddigidol.

Mae'r maniffesto yn amlinellu dilyniant o fabandod (sylw a rennir, cydweithio, gofalu, caredigrwydd ac empathi) hyd at fod oedolaeth (dinasyddiaeth gydweithredol a menter). Mae'n galw ar fyrdau arholi i integreiddio cwmnïau cydweithredol i asesu ac yn annog sefydliadau i gysylltu dysgu â'r economi gydweithredol ehangach yng Nghymru, ledled y DU ac yn fyd-eang.

Mae addysg gydweithredol yn adeiladu cenedl. Mae'n cynnig llwybr ymarferol, dwyieithog, wedi'i seilio ar ddiwylliant i Gymru i ddod yn wlad lle mae pob dysgwr yn perthyn, yn cymryd rhan ac yn meddwl yn feirniadol; lle mae pob cymuned yn gweithredu gyda'i gilydd; a lle mae pob cenedlaeth yn tyfu i fyny gan wybod bod ffordd ddemocrataidd, deg a chynaliadwy o drefnu cymdeithas, ar-lein ac all-lein, yn lleol, yn genedlaethol ac yn rhyngwladol, yn bosibl.

2. Seiliau Hanesyddol a Moesegol: Cymdeithasiaeth, Robert Owen a Chydweithrediad Rhwng Cenedlaethau

Mae Cymru Gydweithredol yn sefyll mewn traddodiad hir o gymdeithasu, cymorth cydfuddiannol a hunan-drefnu democrataidd. Mae gwaith yr hanesydd cymdeithasol Stephen Yeo, ysgrifau George Jacob Holyoake, ac athroniaeth addysgol arloesol Robert Owen yn cynnig sylfaen foesegol a hanesyddol bwerau i'r Maniffesto hwn.

Maent yn ein hatgoffa nad model busnes yn unig yw cydweithredu ond prosiect moesol, cymdeithasol ac addysgol, wedi'i wreiddio mewn urddas dynol, di-drais ac asiantaeth a rennir.

2.1 Cymdeithasiaeth a Sosialaeth An-wladwriaethol

Stephen Yeo's work highlights how Holyoake advanced "associationism" as a non-violent, ethical way of organising social and productive relations. For Holyoake, associationism meant:

Mae gwaith Stephen Yeo yn tynnu sylw at sut y datblygodd Holyoake "gymdeithasiaeth" fel ffordd ddi-draisfoesegol, o drefnu perthnasoedd cymdeithasol a chynhyrchiol. I Holyoake, roedd cymdeithasiaeth yn golygu:

- pobl yn trefnu gyda'i gilydd yn wirfoddol
- rhannu gwaith, risgiau a gwobrau
- gwneud penderfyniadau'n ddemocrataidd
- datrys problemau trwy reswm yn hytrach na gorfodaeth
- adeiladu sefydliadau sy'n meithrin cymorth cydfuddiannol a chyfrifoldeb moesol

Mae Yeo yn disgrifio hyn fel math o sosialaeth an-wladwriaethol: heb fod yn ddibynnu ar hierarchaeth y wladwriaeth, nac yn cael ei yrru'n unig gan gystadleuaeth breifat, ond yn deillio o gymdeithas rydd, menter leol a chydweithrediad democrataidd.

Yng nghyd-destun Cymru, mae hyn yn awgrymu bod Cymru Gydweithredol:

- ddim yn ddibynnu ar bolisi'r wladwriaeth na grymoedd y farchnad yn unig
- Rhaid adeiladu diwylliant o gymdeithasu gwirfoddol, wedi'i seilio ar Cynefin
- angen dinasyddion sy'n gweld cydweithredu fel ffordd arferol o weithredu gyda'n gilydd

Mae mabwysiadu a chyflawni'r Maniffesto hwn yn troi cymdeithaseg yn bolisi cyhoeddus ymarferol: gan ymgorffori arferion cydweithredu ym mhob dysgu fel bod cymdeithas yn dod yn ail natur.

2.2 Robert Owen: Addysg fel man datblygu Cydweithio

Dadluedd Robert Owen fod cymeriad yn cael ei ffurfio

gan amgylchiadau ac addysg. Os yw cymdeithas yn dymuno cymunedau cyfiawn, cydweithredol a heddychlon, rhaid iddi gynllunio addysg i feithrin:

- empathi, caredigrwydd a thegwch
- cyfrifoldeb a rennir a chymorth cydfuddiannol
- meddwl beirniadol a chyfranogiad democrataidd
- arferion cydweithio a gofal
- Gweledigaeth Owen oedd y byddai mathau newydd o addysg yn cynhyrchu mathau newydd o gymdeithas. I Gymru fodern, mae hyn yn golygu:
- Blynnyddoedd cynnar: chwarae cydweithredol, datrys problemau ar y cyd, adrodd straeon dwyieithog am degwch, caredigrwydd a chymuned.
- Cynradd: cyfarfodydd dosbarth, llunio rheolau ar y cyd, cwmnïau cydweithredol syml (e.e. siopau dosbarth, gerddi) a "hanes pobl" lleol o gymorth cydfuddiannol a chwmnïau cydweithredol.
- Uwchradd: ymholiad cydweithredol i faterion cymdeithasol ac economaidd go iawn, cwmnïau cydweithredol dan arweiniad pobl ifanc, dulliau adferol o ymdrin â gwrthdaro, strwythurau ysgolion democrataidd.
- Ôl-16, AB, Prentisiaethau ac AU: llwybrau arbenigol i fenter gydweithredol, llywodraethu, cyfraith, cyllid, arloesedd digidol, cyfiawnder hinsawdd ac adeiladu cyfoeth cymunedol.
- Dysgu oedolion: cyfleoedd parhaus i ffurfio a chynnal cwmnïau cydweithredol, cymryd rhan mewn llywodraethu, a rhannu sgiliau a straeon ar draws cenedlaethau.

Yn y Maniffesto hwn, mae egwyddor Owen, sef bod rhaid i addysg fodelu'r gymdeithas yr ydym yn dymuno ei gweld, yn cael ei gwireddu drwy adeiladu cydweithrediad i mewn i gwrs bywyd cyfan.

2.3 Cydweithrediad Rhwng Cenedlaethau: Traddodiad Byw

Holyoake and Owen both recognised that democratic communities depend on strong relationships across generations. A Co-operative Wales must embed intergenerational learning and co-operation in its educational system.

Roedd Holyoake ac Owen y ddau yn cydnabod bod cymunedau democrataidd yn dibynnu ar berthnasoedd cryf ar draws cenedlaethau. Rhaid i Gymru Gydweithredol ymgorffori dysgu a chydweithrediad rhyng-genhedlaethol yn ei system addysgol.

Mae hyn yn hanfodol oherwydd ei fod:

- yn cryfhau cydlyniant cymdeithasol ac ymddiriedaeth
- yn cadw ac yn adnewyddu gwybodaeth, iaith a diwylliant lleol
- yn cysylltu pobl ifanc â phobl hŷn sydd â phrofiad byw o undebaeth, cymorth cydfuddiannol, trefnu cymunedol a gweithredu cydweithredol

- yn gwrthweithio unigedd a darnio mewn cymdeithas ddigidol yn unig
- yn datblygu parch a dealltwriaeth ar draws oedran, dosbarth a chefnidiroedd diwylliannol
- Yn ymarferol, mae hyn yn golygu
- ysgolion, colegau AB a phrifysgolion yn gweithredu fel canolfannau dysgu cymunedol, gan groesawu pobl hŷn, teuluoedd a chydweithwyr i ddysgu bob dydd
- prosiectau rhyng-genhedlaeth (gerddi cymunedol, caffis atgyweirio, cynhwysiant digidol, adrodd straeon dwyieithog, hanes lleol, mentrau gofal, gweithredu ar yr hinsawdd) wedi'u cynllunio a'u rhedeg yn gydweithredol
- Defnyddiwyd Diwrnod Robert Owen i ddod â phlant, pobl ifanc, oedolion a thrigolion hŷn ynghyd i ddathlu ac ymarfer cydweithredu
- prentisiaethau a mentora cydweithredol sy'n paru pobl ifanc â chydweithwyr profiadol ac arweinwyr cymunedol

Felly mae'r Maniffesto yn adeiladu cadwyn fyw o gydweithrediad, lle mae pob cenedlaeth yn dysgu gan y genhedlaeth ddiwethaf ac yn trosglwyddo sgiliau, sefydliadau a straeon

2.4 Pam Mae'r Sylfeini hyn yn Bwysig i Gymru

Drwy seilio'r Maniffesto hwn yn Yeo, Holyoake ac Owen, Cymru:

- yn lleoli ei uchelgais gydweithredol mewn traddodiad hanesyddol uchel ei barch
- yn fframio addysg gydweithredol fel angenrheidiol i moesol a dinesig, nid dim ond strategaeth economaidd
- yn cryfhau'r achos dros fuddsoddiad systemig, hirdymor mewn dysgu cydweithredol
- yn gosod dysgwyr fel dinasyddion cysylltiedig, sy'n gallu sefydlu, llywodraethu a chynnal cwmnïau cydweithredol drwy gydol eu hoes

Yn fyr, mae'r sylfeini hyn yn dangos bod Creu Cymru Gydweithredol yn barhad o draddodiad hir, moesegol ac yn ymateb cyfoes i heriau'r unfed ganrif ar hugain.

3. Dyblu'r Economi Gydweithredol: Goblygiadau, Cyfleoedd a Heriau

Nod Cymru yw tyfu ac, yn ddelfrydol, dyblu ei heconomi gydweithredol a chydfruddiannol. Nid yn unig mae'r uchelgais hon yn economaidd ond yn addysgol hefyd. Mae economi gydweithredol ffyniannus angen pobl sy'n deall llywodraethu democrataidd, perchnogaeth a rennir, datrys problemau ar y cyd a chreu gwerth cymdeithasol.

Er gwaethaf ei thraddodiadau cryf, mae gan Gymru ddwysedd cymharol isel o fentrau cydweithredol ar hyn

o bryd i gymharu â rhai rhannau eraill o'r DU ac Ewrop, yn enwedig mewn sectorau fel ynni, tai, gwasanaethau digidol a manwerthu. Felly, rhaid i'r system addysg helpu i gau'r bwlch hwn.

3.1 Cyfleoedd

Byddai sector cydweithredol mwy yn:

- cadw cyfoeth yn cylchredeg yn lleol
- darparu gwaith tecach a mwy democrataidd
- cefnogi newid cyfiawn i economi gynaliadwy, carbon isel
- cryfhau cyfleoedd cyflogaeth dwyieithog
- creu prentisiaethau cydweithredol a llwybrau arloesi cymdeithasol
- gwella cydlyniant cymunedol a chyfranogiad dinesig

3.2 Heriau

I gyflawni hyn, rhaid i Gymru fynd i'r afael â'r canlynol:

- dealltwriaeth gyhoeddus isel o fodelau busnes cydweithredol a chydfruddiannol
- gwybodaeth a hyder cyfyngedig gan athrawon
- annigonol o fentrau cydweithredol gweladwy fel esiamplau
- systemau arholiadau ac atebolrwydd sydd yn anaml yn gwobrwo cydweithio neu sgiliau democrataidd
- naratifau diwylliannol amlwg o gyfalafiaeth cyfranddalwyr a chystadleuaeth unigol
- llwybrau dilyniant gwan i arweinyddiaeth, llywodraethu a menter gydweithredol
- dosbarthiad anwastad a dwysedd cymharol isel o gwmnïau cydweithredol ledled Cymru, gan adael rhai cymunedau gydag ychydig neu ddim sefydliadau cydweithredol o gwbl

3.3 Goblygiadau Addysgol

Rhaid i addysg:

- adeiladu ymddygiadau cydweithredol o'r enedigaeth
- dysgu tegwch, undod a gwneud penderfyniadau ar y cyd yn y blynyddoedd cynradd
- archwilio economeg gydweithredol, democratiaeth ac adeiladu cyfoeth cymunedol mewn dysgu uwchradd
- cynnig llwybrau ôl-16 i lywodraethu, y gyfraith, cyllid, arloesedd cymdeithasol a menter gymunedol
- hyfforddi addysgwyr i addysgu gan ddefnyddio addysgeg a chynnwys cydweithredol
- cysylltu ysgolion, AB, Prentisiaethau ac AU â chwmnïau cydweithredol a chydfruddiannol go iawn fel labordai byw

Addysg gydweithredol yw'r seilwaith sy'n galluogi Cymru i adeiladu economi a chymdeithas decach, gwyrddach a mwy democrataidd ac i gyflawni ei uchelgais i dyfu'r sector cydweithredol yn sylweddol.

4. Addysg Gydweithredol a'r Cwricwlwm i Gymru

Mae addysg gydweithredol yn cyd-fynd yn uniongyrchol â'r Phedwar Diben Cwricwlwm Cymru, gan helpu pob dysgwr i ddod yn:

4.1 Dysgwyr Uchelgeisiol, Galluog

- Gweithio gyda'n gilydd ar broblemau heriol.
- Dysgu sut i wrando, cwestiynu, rhesymu a myfyrio fel timau.
- Adeiladu gwydnwch trwy ymdrech ar y cyd a chefnogaeth gydfuddiannol.

4.2 Unigolion Iach, Hyderus

- Datblygu empathi, gwydnwch, llythrennedd emosiynol a rhwydweithiau cymorth.
- Teimlo ymdeimlad o berthyn, diogelwch a gwerth yn eu cymunedau dysgu.
- Ymarfer gofal, caredigrwydd a chyfrifoldeb dros eraill.

4.3 Dinasyddion Moesegol, Gwybodus Cymru a'r Byd

- Deall hawliau, cyfrifoldebau, cyfiawnder a democratiaeth.
- Cydnabod dewisiadau economaidd eraill fel cwmnïau cydweithredol, cydfuddiannol a chwmnïau sy'n eiddo i weithwyr.
- Gweithredu ar faterion fel anghydraddoldeb, newid hinsawdd a chydlyniant cymdeithasol trwy brosiectau ar y cyd.

4.4 Cyfranwyr Mentrus, Creadigol

- Creu mentrau cydweithredol a chymdeithasol.
- Arloesi ar y cyd er budd y gymuned.
- Dysgu dylunio, cynllunio a gwerthuso mentrau sy'n rhoi pobl a'r blaned o flaen elw.

4.5 Addysg Gydweithredol ar draws Ardaloedd o Ddysgu a Phrofiad

Mae addysg gydweithredol yn cryfhau pob Ardaloedd o Ddysgu a Phrofiad (AoLEs):

- **Dyniaethau:** dinasysddiaeth, moeseg, cyfiawnder, hunaniaeth, Cynefin, cynaliadwyedd, cymuned, hanes cydweithredol.
- **Ieithoedd, Llythrennedd a Chyfathrebu:** dwyieithrwydd (Cymraeg a Saesneg), cyfathrebu cynhwysol, llais a chyfranogiad, deialog ddemocrataidd.
- **Iechyd a Llesiant:** perthnasoedd, cynhwysiant, cyfranogiad, iechyd meddwl, cyfrifoldeb a rennir ac arfer adferol.
- **Gwyddoniaeth a Thechnoleg:** datrys problemau ar y cyd, gweithredu ar yr hinsawdd, arloesedd dan arweiniad y gymuned, cydweithfeydd ynni a digidol.
- **Y Celfyddydau Mynegiannol:** creadigrwydd ar y cyd, cyfranogiad diwylliannol, hunaniaeth a rennir ac

adrodd straeon am gydweithrediad.

- **Mathemateg a Rhifedd:** llythrennedd ariannol, modelau perchnogaeth a rennir, cyllidebu, gwneud penderfyniadau democrataidd sy'n seiliedig ar ddata.

Mae addysg gydweithredol yn gwneud Cwricwlwm Cymru yn fyw ac yn ddemocrataidd, nid yn ysgrifenedig yn unig.

5. Cynefin: Perthyn, Lle a Gwneud Penderfyniadau Cydweithredol Doeth

5.1 Beth yw Cynefin?

Cynefin is often translated as "habitat", but it carries a much richer meaning. It speaks to:

Yn aml, cyfieithir Cynefin fel "habitat", ond mae ganddo ystyr llawer cyfoethocach. Mae'n sôn am:

- ymdeimlad dwfn o berthyn, y lle lle mae rhywun yn teimlo'n gartrefol, lle mae'r dirwedd, y bobl a'r amgylchoedd yn gyfarwydd ac yn galonogol
- y cysylltiad cydblethedig rhwng unigolyn a'i amgylchedd ffisegol, cymdeithasol a diwylliannol
- perthynas aml-haenog gan gynnwys hanes, diwylliant, iaith, cof a bywyd bob dydd cymuned

5.2 Deall Cynefin mewn Addysg

Mae Cynefin yn helpu dysgwyr i ddeall:

- eu cymuned leol, ei hanes, ei chredoau diwylliannol, busnesau, cwmnïau cydweithredol a phobl
- eu bod yn rhan o rywbeth mwy: stori a rennir am Gymru, ei thir, ei hieithoedd a'i chymunedau
- bod gan hunaniaethau, ieithoedd a chefnidiroedd amrywiol le yn stori Cymru

5.3 Cynefin fel Fframwaith Penderfynu

Mae Cynefin hefyd yn disgrifio gwahanol fathau o sefyllfaoedd a'r ffordd orau o ymateb:

- **Clir:** mae achos ac effaith yn amlwg; mae arfer gorau yn berthnasol.
- **Cymhlethach:** gellir datrys achos ac effaith trwy arbenigedd a dadansoddi.
- **Cymhleth:** dim ond wrth edrych yn ôl y mae achos ac effaith yn weladwy; rhaid inni archwilio - synhwyro - ymateb.
- **Anhrefnus:** dim trefn glir; rhaid inni weithredu'n gyflym i adfer sefydlogrwydd.
- **Anhrefn:** nid ydym eto'n gwybod pa barth yr ydym yn ddo.

5.4 Cynefin mewn Addysg Gydweithredol

Cynefin:

- yn seilio dysgu ar hunaniaeth, diwylliant a pherthyn lleol fel bod pob dysgwr yn teimlo ei fod wedi'i gynnwys

- yn cefnogi gwneud penderfyniadau cydweithredol trwy helpu pobl i gydnabod natur problem, boed yn glir, yn gymhleth neu'n anhrefnus ac ymateb yn gydweithredol
- yn annog gostyngeddrwydd a dysgu: mewn materion cymhleth fel newid hinsawdd, tlodi neu densiynau cymunedol, rydym yn profi syniadau, yn gwrandao ac yn addasu gyda'n gilydd

Mae Cynefin yn sail i ochr emosiynol a diwylliannol dysgu cydweithredol (perthyn, hunaniaeth, dwyieithrwydd) a'r ochr ymarferol (gwneud penderfyniadau doeth, democrataidd). Felly, rhaid i Gymru Gydweithredol fod yn Gymru sy'n seiliedig ar Cynefin.

6. Dinasyddiaeth, Cynhwysiant, Perthyn a Dwyieithrwydd

6.1 Dinasyddiaeth

Mae dinasyddiaeth yng Nghymru yn golygu mwy na gwybodaeth, mae'n golygu cyfranogiad a chyfraniad. Addysg gydweithredol:

- gives learners real roles and responsibilities in decision-making
- teaches democratic processes by practising them
- connects local and global citizenship, from school council to community co-ops to climate justice

6.2 Cynhwysiant, Cydraddoldeb, Amrywiaeth a Pherthyn

Rhaid i Gymru Gydweithredol sicrhau bod pawb yn perthyn a bod cyfraniad pawb yn cael ei werthfawrogi. Mae hynny'n golygu cydnabod bod:

- cymunedau lleiafrifol hiliol
- pobl anabl
- cymunedau LHDTQIA+
- pobl o wahanol ffydd a phobl heb ffydd
- mewnfudwyr a ffoaduriaid
- cymunedau dosbarth gweithiol o bob cefndir

Nid "ychwanegiadau" at stori Cymru ydyn nhw, maen nhw'n ganolog iddi. Mae cydweithredu a chymorth cydfuddiannol wedi bod yn strategaethau goroesi ac yn ffynonellau cryfder i lawer o'r cymunedau hyn, yn aml ymhell cyn iddyn nhw gael eu cydnabod yn ffurfiol gan y mudiad cydweithredol neu'r wladwriaeth.

Felly rhaid i addysg gydweithredol:

- ymgorffori arfer gwrth-hiliol, gwrth-wahaniaethol
- sicrhau bod dysgwyr ag anghenion dysgu ychwanegol a dysgwyr anabl wedi'u cynnwys yn llawn mewn strwythurau cydweithredol, gwaith grŵp, cynghorau, prosiectau a rolau arweinyddiaeth, gyda mynediad a chefnogaeth briodol
- strwythuro dysgu fel bod pob llais yn cael ei glywed, nid dim ond y rhai mwyaf hyderus
- integreiddio hanesion, diwylliannau a chyfraniadau

cymunedau lleiafrifoedd hiliol, anabl, LGBTQIA+ a dosbarth gweithiol i gwrwicwla cydweithredol, nid fel ychwanegiadau symbolaidd ond fel rhan arferol o ddeall cydweithrediad a bywyd Cymru

Mae fformatau cydweithredol, rolau grwpiau bach, dulliau adferol, prosiectau a rennir ac arweinyddiaeth gylchdroi, yn sicrhau nad oes unrhyw ddysgwr yn cael ei eithrio. Dyma Cynefin ar waith: lle rydych chi'n cael eich adnabod, lle rydych chi'n bwysig, lle rydych chi'n helpu i lunio'r hyn sy'n digwydd.

6.3 Dwyieithrwydd a'r Iaith Gymraeg

Mae addysg gydweithredol yn cryfhau dwyieithrwydd yn naturiol drwy:

- defnyddio'r Gymraeg a'r Saesneg mewn cyd-destunau cydweithredol dilyys
- gwneud y Gymraeg yn iaith gwaith tîm, datrys problemau ac arweinyddiaeth
- cysylltu'r Gymraeg â hunaniaeth, diwylliant a Cynefin
- annog mentrau cydweithredol dwyieithog a mentrau cymunedol

Mae Cymru Gydweithredol hefyd yn Gymru ddwyieithog, lle mae ieithoedd yn cael eu byw, eu rhannu a'u defnyddio er lles cyffredinol, a lle mae'r Gymraeg yn rhan o gydweithrediad bob dydd, nid gwersi ffurfiol yn unig.

7. Dysgu Cydweithredol Ar Draws y Cyfnodau Addysg yng Nghymru

Llwybr Cydgysylltiedig i Genedl Gydweithredol

Mae cydweithrediad ac addysg gydweithredol yn fwyaf effeithiol pan fyddant yn systemig, yn flaengar ac yn gydlynol ar draws pob cyfnod o ddysgu. Mae Cwricwlwm Cymru, gyda'i bwyslais ar gynnydd, perthyn, lles a dinasyddiaeth, yn darparu fframwaith cenedlaethol delfrydol.

7.1 Blynnyddoedd Cynnar / Dysgu Sylfaen (Genedigaeth i 5+)

Ffocws craidd: Cydweithrediad fel perthnasoedd, perthyn a datblygiad emosiynol.

Camau cynnydd cyn addysg ffurfiol – cydweithredwyr yn eu rhinwedd eu hunain.

Mae babanod a phlant bach yn dysgu cydweithredu drwy:

- gofalu ymatebol, sylw a rennir a chyd-diwnio
- cymryd tro, rhannu, cyfathrebu cynnar ac empathi
- chwarae cydweithredol a rhyngweithio cyfoedion
- arferion lle mae plant yn cyd-greu ystyr a defodau
- profiadau dwyieithog sy'n cryfhau hunaniaeth a pherthyn

Mae rhieni, gofalgwyr ac ymarferwyr yn cyflwyno gwerthoedd ac ymddygiadau cydweithredol yn naturiol o fewn Cynefin plant, eu hieithoedd cartref, diwylliant, rhwydweithiau teuluol a chymuned. Mae'r cam hwn

yn ymgorffori'r sylfeini emosiynol a chymdeithasol ar gyfer dinasyddiaeth gydweithredol a chyfranogiad democrataidd.

7.2 Cyfnod Cynradd (Oedran 5–11, Camau Cynnydd 1–2)

Ffocws craidd: Deall tegwch, cyfrifoldeb a rennir a bywyd cymunedol cydweithredol.

Mae dysgwyr yn dechrau datblygu ymwybyddiaeth gysyniadol o gydweithrediad drwy:

- cyfarfodydd dosbarth, penderfyniadau democrataidd syml, rheolau a rennir
- systemau cymorth gan gymheiriaid a datrys problemau ar y cyd
- archwilio straeon a hanesion tegwch, cynhwysiant ac undod
- gwersi cyflwyniadol ar dreftadaeth gydweithredol Cymru, gan gynnwys Robert Owen
- prosiectau grŵp sy'n gwella'r ysgol neu'r amgylchedd lleol
- gweithgareddau cydweithredol dwyieithog sy'n gysylltiedig â Cynefin

Mae plant yn dysgu bod cydweithredu yn:

- ffordd o weithio
- ffordd o ddysgu
- ffordd o berthyn

Maen nhw'n dechrau deall bod cymunedau'n ffynnu pan fydd pobl yn cydweithio, yn rhannu cyfrifoldeb ac yn gweithredu gyda thrugaredd. Mae hyn yn adeiladu dinasyddion moesegol a gwybodys yn gynnar.

7.3 Addysg Uwchradd (Oedran 11–16, Camau Cynnydd 3–4)

Ffocws craidd: Cydweithrediad fel cyfranogiad democrataidd, cyfiawnder cymdeithasol, menter a chydlyniant cymunedol.

Mae dysgwyr yn dyfnhau eu dealltwriaeth drwy:

- astudio mudiadau cydweithredol Cymru a byd-eang a'r saith egwyddor gydweithredol
- dadansoddi materion cymdeithasol, moesegol ac amgylcheddol trwy lens gydweithredol
- rhedeg cydweithfeydd dan arweiniad myfyrwyr (caffis, cyfryngau, siopau gwisgoedd ysgol, mentrau cymdeithasol)
- cymryd rhan mewn arferion adferol a strwythurau ysgolion democrataidd
- cyfrannu at brosiectau cymunedol sy'n mynd i'r afael ag anghenion go iawn
- astudio modelau busnes cydweithredol mewn Busnes, y Dyniaethau a (lle cânt eu cynnig) heriau Bagloriaeth Cymru
- defnyddio fframwaith Cynefin i wneud penderfyniadau doeth mewn sefyllfaoedd cymhleth
- cymryd rhan mewn gwaith cydweithredol, dadleuon a chynllunio dwyieithog

Maen nhw'n dysgu:

- sut mae cwmnïau cydweithredol yn gweithio
- pam maen nhw'n bodoli
- sut mae penderfyniadau democrataidd yn llunio canlyniadau
- sut mae cymunedau'n adeiladu gwydnwch trwy gydweithio

Secondary education prepares young people to see themselves as contributors, leaders and co-creators of their communities.

Mae addysg uwchradd yn paratoi pobl ifanc i weld eu hunain fel cyfranwyr, arweinwyr a chyd-grewyr eu cymunedau.

7.4 Addysg Ôl-16 (Oedran 16–19, Cam Cynnydd 5)

Ffocws craidd: Menter gydweithredol, arweinyddiaeth, datblygu cymunedol ac arloesedd cymdeithasol.

Mae'r cam hwn yn atgyfnerthu ac yn rhoi dysgu cydweithredol ar waith:

- Modiwlau Lefel A, pynciau galwedigaethol a Bagloriaeth Cymru/Her Sgiliau gyda themâu cydweithredol
- cymwysterau mewn menter gydweithredol, llywodraethu, gwerth cymdeithasol a chynaliadwydd
- cwmnïau cydweithredol dan arweiniad ieuencid wedi'u cynllunio a'u rhedeg gan fyfyrwyr
- rhaglenni arweinyddiaeth sy'n pwysleisio cyfrifoldeb ar y cyd
- prentisiaethau cydweithredol a dysgu seiliedig ar waith
- cydweithrediadau â chwmnïau cydweithredol lleol, sefydliadau trydydd sector, elusennau a busnesau
- prosiectau menter a chymunedol dwyieithog wedi'u seilio ar Cynefin lleol

Mae dysgwyr ôl-16 yn symud o "ddysgu am gydweithredu" i ymarfer arweinyddiaeth ddemocrataidd, gan lunio eu cymunedau, eu gweithleoedd a'u cymdeithas.

7.5 Addysg Bellach / Colegau AB

Ffocws craidd: Datblygiad proffesiynol, galwedigaethol a chydweithredol cymunedol.

Mae AB yn chwarae rhan hanfodol drwy gynnig:

- cymwysterau cymhwysol mewn busnes cydweithredol, mentrau cymdeithasol a llywodraethu
- piblinellau sgiliau ar gyfer cyfrifwyr, rheolwyr, gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol, dylunwyr, trefnwyr ac eraill y dyfodol mewn cwmnïau cydweithredol
- partneriaethau â chwmnïau cydweithredol mewn ynni, tai, bwyd, gofal, sectorau digidol ac eraill
- canolfannau entrepreneuriaeth sy'n cefnogi busnesau newydd cydweithredol
- prosiectau a lleoliadau dwyieithog sy'n wynebu'r gymuned

Mae hyn yn sicrhau bod Cymru yn adeiladu gweithlu sy'n gallu cynnal economi a chymdeithas gydweithredol ffyniannus.

7.6 Addysg Uwch

Ffocws craidd: Ymchwil gydweithredol, arloesedd, polisi a deori busnes

Mae prifysgolion yn cyfrannu drwy:

- ymgorffori economeg gydweithredol, llywodraethu a chynaliadwyedd mewn graddau busnes, gwyddorau cymdeithasol a'r dyniaethau
- creu canolfannau ymchwil ar adeiladu cyfoeth cymunedol, cyfiawnder hinsawdd ac arloesedd democrataidd
- cefnogi deoryddion cydweithredol a mentrau dan arweiniad myfyrwyr
- cynnig llwybrau dwyieithog a rhyngwladol i arweinyddiaeth gydweithredol
- cysylltu'r byd academaidd â chwmnïau cydweithredol cymunedol yn y byd go iawn

Mae AU yn sicrhau bod Cymru yn datblygu arbenigwyr, arloeswyr a llunwyr polisi a all foderneiddio ac ehangu'r sector cydweithredol yn genedlaethol ac yn rhyngwladol.

7.7 Dysgu Oedolion a Chymunedol

Ffocws craidd: Dinasyddiaeth gydweithredol gydol oes, ffyniant a rennir a gymuso cymunedol.

Mae oedolion yn cryfhau Cymru Gydweithredol drwy:

- ffurfio a rhedeg cwmnïau cydweithredol o bob math
- ymgysylltu â chynllunio cymunedol, hacathons, cynullïadau cymunedol a democratiaeth gyfranogol
- dysgu sgiliau ar gyfer cynhwysiant digidol, llythrennedd ariannol a menter
- cyfrannu at ganolfannau cymunedol dwyieithog sydd â gwreiddiau yn Cynefin
- cymryd rhan mewn dysgu cydweithredol rhyng-genhedlaethol

Mae cydweithredu'n dod yn arfer gydol oes, nid yn bwnc ysgol yn unig.

7.8 Llwybr Cydweithredol Cydgysylltiedig, Cenedl Gyfan

Ar draws y cyfnodau hyn, mae addysg gydweithredol yn adeiladu'n raddol, o:

- bod yn gydweithredwr (Geni-5) i
- ddeall cydweithrediad (Cynradd) i
- ymarfer cydweithrediad (Uwchradd) i
- arwain cydweithrediad (Ôl-16/AB/AU) i
- gynnal cydweithrediad (Oedolaeth a bywyd cymunedol)

Mae hyn yn creu Cymru lle:

- mae pob plentyn yn tyfu i fyny gyda'r sgiliau i gydweithio
- mae pob person ifanc yn deall cyfranogiad democrataidd
- gall pob oedolyn gyfrannu at fentrau cydweithredol ac elwa ohonynt
- mae gan bob cymuned y gallu i ddatrys problemau ar y cyd

- mae pob dinesydd yn teimlo ymdeimlad o Gynefin, perthyn a chyfrifoldeb

Mae'n llwybr cenedlaethol cwbl integredig i Greu Cymru Gydweithredol.

7.9 Gwneud Cydweithrediad yn Ail Natur mewn Ymarfer Bob Dydd

Er mwyn symud o "ddysgu am" gydweithredu i fyw fel cydweithredwyr, rhaid i Gymru wneud cymdeithas a chydweithrediad yn rhan o arfer bob dydd ym mhob lleoliad – o feithrinfeydd ac ystafelloedd dosbarth cynradd i weithdai AB a seminarau prifysgol.

Mae hyn yn golygu bod ymarferwyr, athrawon a darlithwyr y blynyddoedd cynnar:

- Dyluniwch y rhan fwyaf o ddysgu fel gwaith a rennir: grwpiau bach gyda rolau clir, cylchdroi (gwrandawr, nodwr, cadeirydd, ceidwad amser, "cynhwysydd"), fel bod cydweithio wedi'i ymgorffori yn strwythur y gwersi.
- Defnyddiwch drefn gydweithredol bob dydd: amser cylch, cyfarfodydd dosbarth, protocolau adborth gan gymheiriaid, trafodaethau "parau - rhannu - grŵp", cynllunio prosiectau ar y cyd, cytundebau dosbarth wedi'u cydysgrifennu.
- Cynlluniwch ar gyfer cydweithredu cynhwysol: addasu tasgau, rolau a chefnogaeth fel y gall dysgwyr anabl, dysgwyr niwroamrywiol, a'r rhai sy'n dysgu trwy'r Gymraeg a'r Saesneg gymryd rhan lawn, nid dim ond gwylio eraill yn cydweithio.
- Gwnewch lywodraethu'n weladwy ac yn gyfranogol: cynghorau dosbarth, fforymau llais dysgwyr, cyfarfodydd adrannol a phwyllgorau myfyrwyr-staff sy'n rhannu pŵer yn wirioneddol ac yn gwneud penderfyniadau ynghylch amserlenni, pynciau, prosiectau, cyllidebau a defnydd o ofod.
- Modelwch gymdeithasoldeb fel arfer proffesiynol: staff yn gweithio'n gydweithredol ar draws disgyblaethau, ysgolion a sefydliadau; cynllunio ar y cyd; ymholiad ar y cyd i ymarfer; ymchwil gydweithredol gyda dysgwyr a chymunedau.
- Defnyddiwch asesiad sy'n gwerthfawrogi cydweithrediad: gan gydnabod yn benodol broses grŵp, datrys problemau ar y cyd, gwrandaw, cyfaddawdu a rhesymu moesegol, nid sgoriau profion unigol yn unig.

Yn y modd hwn, nid dim ond pwnc yn y Dyniaethau neu Fusnes yw cydweithredu; mae'n dod yn ail natur. Mae plant a phobl ifanc yn symud drwy'r system gan ymarfer dro ar ôl tro:

- sut i ffurfio a chynnal cymdeithasau
- sut i rannu gwaith a chyfrifoldeb
- sut i anghytuno'n adeiladol
- sut i wneud penderfyniadau gyda'n gilydd a byw gyda'r canlyniadau

Erbyn i fyfyrwyr adael AB neu AU, nid ydynt yn "ymwybodol" o gwmnïau cydweithredol yn unig; mae ganddynt flynyddoedd o brofiad ymgorfforedig mewn arferion cydweithredol a all drosglwyddo'n uniongyrchol

i weithleoedd, cymunedau a mentrau cydweithredol newydd.

8. Addysg ar gyfer Cydweithrediad

8.1 Datblygu'r Wybodaeth, y Sgiliau a'r Gwerthoedd Sydd eu Hangen i Adeiladu Cymru Gydweithredol

Mae Cymru wirioneddol Gydweithredol angen nid yn unig mentrau cydweithredo, ond pobl gydweithredol, dinasyddion sydd â'r sgiliau, y gwerthoedd a'r ddealltwriaeth sydd eu hangen i greu, arwain a chynnal cwmnïau cydweithredol a chydfuddiannol. Mae hanes rhyngwladol y mudiad cydweithredol yn dangos bod y cwmnïau cydweithredol mwyaf cadarn a gwydn wedi'u gwreiddio mewn systemau cryf o addysg gydweithredol.

Pwysleisiodd y Comisiwn ar Gwmnïau Cydweithredol a Chydfuddiannol (2014) fod rhanbarthau fel Mondragón yn dangos pŵer addysg wrth adeiladu economïau cydweithredol ffyniannus. Nid oedd eu llwyddiant yn ddamweiniol, roedd yn ganlyniad buddsoddiad bwriadol mewn dysgu am gydweithrediad, dysgu ar gyfer cydweithrediad a dysgu trwy gydweithrediad. Rhaid i Gymru fabwysiadu'r un uchelgais.

8.2 Pam Mae Addysg ar gyfer Cydweithrediad yn Bwysig

Clywodd y Comisiwn fod:

- mae ymwybyddiaeth y cyhoedd o gwmnïau cydweithredol yn gymharol uchel
- mae'r cyhoedd yn gyffredinol yn ystyried cwmnïau cydweithredol fel rhai y gellir ymddiried ynddynt ac sy'n gyfrifol yn gymdeithasol.

Ond mae dealltwriaeth o sut mae cwmnïau cydweithredol yn gweithio mewn gwirionedd - llywodraethu, cyllid, rheolaeth aelodau, ffurfiau cyfreithiol, gweithrediadau busnes - yn gyfyngedig.

Mae hyn yn creu bwlch:

Mae pobl yn hoffi cwmnïau cydweithredol, ond nid ydynt o reidrwydd yn eu deall yn ddigon da i'w creu na'u harwain.

Felly, rhaid i strategaeth i dyfu sector cydweithredol cryf yng Nghymru gynnwys:

- cynyddu dealltwriaeth y cyhoedd o fanteision penodol cwmnïau cydweithredol a chydfuddiannol
- sicrhau bod pobl ifanc yn dod ar draws modelau cydweithredol fel ffurfiau cyfreithlon, hyfw a moesegol o fenter
- datblygu pwll eang o bobl â sgiliau mewn busnes cydweithredol, cyllid, strwythurau cyfreithiol, cyfrifeg a llywodraethu democrataidd

Heb y sylfaen addysgol hon, ni all datblygiad cydweithredol gyflawni ei botensial llawn.

8.3 Y Bwlch Cyfredol mewn Addysg

Cydnabu'r Comisiwn broblem drawiadol:

Nid yw dysgu am gwmnïau cydweithredol a dysgu sut i gydweithio wedi'u hymgorffori yn y cwricwlwm ffurfiol eto, nac wedi'u hadlewyrchu'n gyson yng ngwerthoedd yr ysgol.

O ganlyniad, yng Nghymru fel mewn gwledydd eraill, gall llawer o bobl gwblhau:

- addysg orfodol
- addysg bellach a phrentisiaethau
- addysg prifysgol, gan gynnwys astudiaethau ôl-raddedig

...heb erioed ddysgu am fodelau amgen o fenter fel cwmnïau cydweithredol, cwmnïau cydfuddiannol neu sefydliadau sy'n eiddo i weithwyr.

Adroddodd Ymddiriedolaeth Addysg Gydweithredol yr Alban batrwm tebyg: gallai unigolion dreulio ugain mlynedd yn y system addysg, ennill cymwysterau uwch a dal ddim yn gwybod dim am fodelau cydweithredol neu gydbwrchnogaeth. Nid methiant pobl ifanc yw hyn; mae'n fethiant systemig i ddarparu amlygiad i ddewisiadau amgen economaidd democrataidd a chymdeithasol gyfrifol.

8.4 Tystiolaeth o'r Hyn Sy'n Gweithio

Mae enghreifftiau calonogol ledled y DU:

- Yn yr Alban, mae Ymddiriedolaeth Addysg Gydweithredol yr Alban yn cefnogi dysgu am gydweithredu, gyda thua 40% o ysgolion yn defnyddio eu hadnoddau.
- Yng Nghymru, mae gwaith fel "Cydweithredu o'r Dechrau" a chanllawiau blynyddoedd cynnar (e.e. gan Grŵp Datblygu Cydweithredol Sheffield a phartneriaid) yn dangos sut y gellir ymgorffori cydweithredu o'r blynyddoedd cynharaf.
- Yn Lloegr, mae Cymdeithas Gydweithredol yr Ysgolion yn helpu ysgolion i ymgorffori gwerthoedd ac egwyddorion cydweithredol ar draws arweinyddiaeth, addysgeg, ethos a llywodraethu.
- Mae rhaglenni fel Ysbrydoliaeth Pobl Ifanc y Grŵp Cydweithredol yn dangos bod plant yn ymateb yn gadarnhaol i werthoedd cydweithredol.

Fodd bynnag, mae'r rhain yn parhau i fod ar raddfa fach ac ni allant gymryd lle strategaeth genedlaethol. Nid oes gan Gymru ddull system-gyfan, dwyieithog, sy'n cyd-fynd â'r cwricwlwm.

8.5 Yr Hyn Rhaid i Addysg ar gyfer Cydweithrediad ei Gynnwys

Mewn Cymru Gydweithredol, byddai addysg ar gyfer cydweithredu:

A. Wedi'i hymgorffori o'r enedigaeth ymlaen

Yn cefnogi datblygiad cymdeithasol cynnar, empathi, cyddiwnio, tosturi, a dysgu ar y cyd.

B. Yn nodwedd drwy gydol y Cwricwlwm i Gymru

Ar draws y Dyniaethau, Busnes, Ieithoedd, Iechyd a Llesiant, Gwyddoniaeth a Thechnoleg a'r Celfyddydau Mynegiannol.

C. Cryfhau dwyieithrwydd a hunaniaeth ddiwylliannol
Gosod cydweithredu fel rhan o fywyd dinesig Cymru, hanes a Cynefin.

D. Cynnwys dealltwriaeth o'r model busnes cydweithredol
Llywodraethu, cyllid, systemau democrataidd, perchnogaeth ar y cyd, gwerth cymdeithasol.

E. Datblygu cymwyseddau cydweithredol

Cydweithio, cyfranogiad democrataidd, datrys problemau ar y cyd, arweinyddiaeth foesebol, datrys gwrthdaro.

F. Cefnogi cynhwysiant, ecwiti a pherthyn

Sicrhau bod cyfranogiad a chyfraniad pob dysgwr yn cael ei werthfawrogi.

G. Adeiladu'r biblinell sgiliau ar gyfer economi gydweithredol Cymru yn y dyfodol

O gyfrifwyr i drefnwyr cymunedol, o reolwyr i sylfaenwyr mentrau.

H. Defnyddio fframwaith Cynefin fel offeryn ar gyfer gwneud penderfyniadau cydweithredol

Helpu dysgwyr i lywio sefyllfaoedd cymhleth, anhrefnus, clir neu gymhleth ar y cyd.

8.6 Pam mae Cymru yn angen hyn ar nawr

Er mwyn adeiladu dyfodol gwydn, cyfiawn a chynaliadwy, rhaid i Gymru amrywio ei modelau economaidd. Cwmnïau cydweithredol, cydfuddiannol a mentrau cymunedol:

- cadw cyfoeth mewn cymunedau lleol
- cryfhau cyfranogiad democrataidd
- adeiladu ymddiriedaeth a chydymdeimlad
- cefnogi cynaliadwyedd a gwydnwch hinsawdd
- hyrwyddo cydraddoldeb a chynhwysiant
- atgyfnerthu hunaniaeth leol a dwyieithrwydd

Mae poblogaeth sydd wedi'i haddysgu mewn egwyddorion cydweithredol yn hanfodol i gyflawni'r canlyniadau hyn. Felly nid yw addysg ar gyfer cydweithredu yn "ychwanegiad", mae'n elfen graidd o adeiladu cenedl, wedi'i halinio â:

- Cwricwlwm Cymru
- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol
- Nodau Cymru Gwrth-hiliol
- Cymraeg 2050
- strategaethau adeiladu cyfoeth cymunedol
- datblygiad economaidd lleol
- pontio cyfiawn i economi gynaliadwy

8.7 Ymrwymiad Cenedlaethol i Addysg Gydweithredol

Er mwyn sicrhau dyfodol cydweithredol ffyniannus:

- Rhaid i werthoedd ac egwyddorion cydweithredol ddod yn themâu trawsbynciol yng Nghwricwlwm Cymru.
- Dylai pob addysgwr, o ymarferwyr blynyddoedd cynnar i ddarlithwyr prifysgol, gael mynediad at ddysgu proffesiynol mewn addysgeg gydweithredol.

- Dylai ysgolion, colegau AB a phrifysgolion gael eu cefnogi i ddod yn gymunedau cydweithredol eu hunain, nid dim ond addysgu am gwmnïau cydweithredol.
- Dylai Cymru ddatblygu adnoddau, cymwysterau a llwybrau dwyieithog mewn menter gydweithredol.
- Dylai Diwrnod Robert Owen (Mai) weithredu fel arddangosfa a chatalydd cenedlaethol.
- Dylai dysgwyr ddod ar draws cwmnïau cydweithredol nid fel troednodiadau hanesyddol, ond fel ffurfiau byw, hyfw o fusnes a threfniadaeth gymunedol.

Dyma sut y bydd Cymru'n meithrin y wybodaeth, yr hyder a'r gallu sydd eu hangen i dyfu sector cydweithredol ffyniannus.

8.8 Addysg ar gyfer Cydweithrediad: Sefydliad ar gyfer Cymru Gydweithredol

Drwy ymgorffori addysg ar gyfer cydweithredu ym mhob cyfnod, gall Cymru:

- adeiladu cenedlaeth o entrepreneuriaid, arweinwyr a dinasyddion cydweithredol
- cryfhau cydlyniant cymunedol a chyfranogiad dinesig
- cyfrannu at economi decach, mwy democrataidd a mwy cynaliadwy
- meithrin ymdeimlad dwyieithog o Gynefin sydd wedi'i seilio ar ddiwylliant
- sicrhau bod pob dysgwr yn tyfu i fyny gan ddeall bod ffordd arall o drefnu cymdeithas yn bosibl

Addysg ar gyfer cydweithredu yw addysg ar gyfer dyfodol Cymru.

8.9 Cysylltu Dysgwyr ag Economi Go lawn eu Lle

Os yw cydweithredu i fod yn fwy na delfryd haniaethol, rhaid helpu dysgwyr i weld, mapio a chwestiynu'r economi y maent yn byw ynddi: eu stryd, pentref, tref, dinas, rhanbarth a Chymru gyfan.

Ar draws ysgolion cynradd, uwchradd, AB ac AU, dylai dysgwyr fod:

- Yn mapio economi eu cymdogaeth: nodi cyflogwyr lleol, busnesau bach, gwasanaethau cyhoeddus, grwpiau gwirfoddol, cwmnïau cydweithredol, undebau credyd, cwmnïau cydfuddiannol a rhwydweithiau cymorth cydfuddiannol anffurfiol.
- Ymchwilio i berchnogaeth a rheolaeth: pwy sy'n berchen ar asedau allweddol (siopau, tai, ynni, data, tir), pwy sy'n elwa, pa ddewisiadau eraill sy'n bodoli.
- Nodi bylchau ac anghenion y dyfodol: mynediad at fwyd, tai, gofal, trafnidiaeth, cynhwysiant digidol, gwaith ieuenctid, gwydnwch hinsawdd, cynnal iaith, gofal yr henoed, diwydiannau creadigol.
- Dysgu gan gwmnïau cydweithredol a mentrau cymunedol presennol: ymweliadau, cyfweiliadau, lleoliadau, prosiectau a rennir, cynlluniau "co-op preswyl".
- Defnyddio'r wybodaeth hon mewn gwaith

cwricwlwm: prosiectau daearyddiaeth ar ddefnydd tir lleol, astudiaethau busnes ar fodolau perchnogaeth, ymholiadau dyniaethau i hanes cymunedol, heriau Bagloriaeth Cymru yn canolbwyntio ar newid economaidd lleol.

Mae hyn yn seilio addysg gydweithredol yn Cynefin fel realiti economaidd ac yn sicrhau bod dysgwyr yn gadael addysg gan ddeall bod:

- nid y model economaidd presennol yw'r unig bosibilrwydd, a
- gallant hwy eu hunain weithredu ar y cyd i'w newid

8.10 Myfyrwyr fel Sefydlyd Sefydliadau Cydweithredol a Newidwyr y Dyfodol

Rhaid i addysg ar gyfer sefydliadau cydweithredol amlygu mai dysgwyr heddiw yw sefydlyd, aelodau, gweithwyr a threfnwyr sefydliadau cydweithredol yfory. os yw Cymru i ddyblu'i heconomi cydweithredol a chilyddol, y bobl fydd yn cyflawni hynw'r plant a phobl ifanc sydd ar hyn o bryd yn ein meithrinfeidd, ysgolion, colegau, darparwyr hyfforddiant a phrifysgolion.

Mae hyn yn golygu:

- Dychymyg ynglŷn â sefydliadau cydweithredol newydd: archwilio pa sefydliadau cydweithredol nad ydynt yn bodoli'n lleol hyd yn hyn (sefydliadau cydweithredol gofal, cartrefu, llwyfan, creadigol, ynni ac ati) a phaham efallai y bydd eu hangen.
- Profiad ymarferol o gychwyn a rhedeg sefydliadau cydweithredol bychain, caffis myfyrwyr, siopau dillad unfurf, sefydliadau cydweithredol y cyfryngau, clybiau atgyweirio, llyfrgelloedd teclynau, cydweithfeydd celf, gerddi cymunedol a llwyfannau digidol, yr oll yn cael eu rheoli'n gydweithredol.
- Llwybrau o'r ysgol at waith cydweithredol: llwybrau clir i mewn i brentisiaethau cydweithredol, graddau economi cymdeithasol, hyfforddiant llywodraethu, trefnu cymunedol a chefnogaeth i fentrau lleol.
- Synnwyr o gyfrifoldeb moesegol: dylai dysgwyr sydd wedi ymchwilio'u Cynefin adael addysg yn gwybod bod angen am wahanol fathau o sefydliadau cydweithredol, economi cydweithredol a Chymru Gydweithredol a deall bod ganddynt y cyfle a'r cyfrifoldeb i helpu'u hadeiladu.

Yma, mae'r fformiwla gyfarwydd "dysgu am, ar gyfer a thrwy cydweithrediad" yn ennill ystyr cliriach:

- Am: hanes sefydliadau cydweithredol, egwyddorion, modelau a ffurfiau cyfreithiol.
- Ar gyfer: gwybodaeth a sgiliau angenrheidiol i sefydlu, llywodraethu a chynnal sefydliadau cydweithredol.
- Trwy: dulliau cydweithredol a chymdeithasau myfyrwyr fel addysgeg graidd sefydliadau.

8.11 Ysgolion a Cholegau fel Labordai Rhagweled ar gyfer Anghenion Cymru yn y Dyfodol

Dylid ystyried ysgolion a sefydliadau AP a AU fel labordai rhagweled ar gyfer dyfodol Cymru, lleoedd ble mae dysgwyr yn archwilio'r heriau hirdymor y byddant yn eu hetifeddu ac archwilio ymatebion cydweithredol cyn iddynt adfael addysg.

Mae hyn yn cynnwys:

- Sganio anghenion y dyfodol: addasiadau hinsawdd, gofal am boblogaeth sy'n heneiddio, iechyd meddwl, sicrwydd bwyd ac ynni, cartrefu, cyfiawnder digidol, parhad diwylliannol ac ieithyddol.
- Defnyddio lens gymhlethdod/Cynefin: deall bod llawer o faterion yn gymhleth: mae angen arbrofi, dysgu cyfrannol ac ymatebion cydweithredol iterus arnynt.
- Cynllunio prosiectau cydweithredol hirdymor: mentrau aml-flwyddyn, ar draws cwricwla ac ar draws cyfnodau ble mae dysgwyr yn archwilio mater lleol (e.e. tlodi bwyd, erydiad arfordirol, cludiant cymunedol) ac yna'n dylunio a phrofi atebion cydweithredol.
- Bwydo dysgu yn ôl i ysgolion polisi ac arfer: ysgolion a cholegau'n rhannu canfyddiadau ag awdurdodau lleol, Cwmpas, Llywodraeth Cymru a rhwydweithiau cydweithredol fel fod gwaith dysgwyr yn llunio penderfyniadau go iawn.

Trwy hyn mae dysgwyr yn ymarfer y cysylltiad a ddisgrifiwyd gan Yeo a Holoake, pobl yn trefnu o'r gwaelod, trwy gysylltiad gwirfoddol, democrataidd, i ateb anghenion nad yw marchnadoedd na'r wladwriaeth wedi'u hateb yn ddigonol. Daw addysg cydweithredol y modd y mae Cymru yn tyfu cenhedlaeth sy'n disgwyl cymdeithasu, ac yn gwybod sut mae gwneud, ac yn gweld cydweithrediad fel y ffordd naturiol, moesol ac effeithlon i ymateb i heriau ar y cyd.

9. Y Fagloriaeth Gymreig a Dilyniant Cydweithredol

Mae TGAU, Safonau A a chymwysterau Lefel 2 a 3 eraill, y Fagloriaeth Gymreig a fframweithiau sgiliau cysylltiol (gan gynnwys y Tystysgrif Sialens Sgiliau) yn cynnig llwyfan gref naturiol i fewnblannu dysgu cydweithredol, cyfranogi democrataidd ac ymrwymiad cymunedol.

Os yw cydweithrediad i ddod yn ail natur, rhaid i ddysgwyr ei weld, ei ymarfer a'i gael wedi'i gydnabod yn y cymwysterau sy'n llunio'u teithiau addysgol.

9.1 Cymwyseddau Cydweithredol mewn Cyfnodau

Dylai addysg cydweithredol symud ymlaen ynghyd â datblygiad dysgwyr a gyda chymau cynnydd Cwricwlwm i Gymru. Fel canllaw:

Diwedd Ysgol Gynradd (tua 11 oed)

"I can co-operate with others and understand why it matters."

Learners should be able to:

“Gallaf gydweithredu ag eraill a deall pam mae’n bwysig.”

Dylai dysgwyr fedru:

- gweithio mewn grwpiau sy’n rhannu bwriadau ac yn cylchdroi rolau
- cydnabod tegwch, cynhwysiad a helpu eraill
- esbonio mewn ffyrdd syml sut y gall bobl gydweithio i wella’u hysgol a’u cymuned
- cysylltu syniadau cydweithredol i’w Cynefin Lleol (lle, cymuned, diwylliant, iaith)

Ysgol Uwchradd Is (11 - 14)

“Gallaf ddeall ac esbonio syniadau cydweithredol, nid yn unig eu cyflawni.”

Dylai dysgwyr fedru:

- disgrifio beth yw sefydliad cydweithredol a sut mae’n wahanol i fentrau eraill
- cymryd rhan mewn tasgau strwythuredig i grwpiau, cynllunio gyda’i gilydd ac ystyried eu cydweithrediad
- defnyddio teclynau gwneud penderfyniadau cydweithredol syml a dulliau adferol
- cysylltu ymarfer cydweithredol at syniadau am gyfiawnder, cydraddoldeb a lles cymunedol

Cyfnod TGAU / Bagloriaeth Gymreig Sylfaenol a Chenedlaethol (14 - 16)

“Gallaf ddefnyddio syniadau cydweithredol i ateb problemau go iawn.”

Dylai dysgwyr fedru:

- cwblhau prosiectau cydweithredol (achosion cymdeithasol, mentrau, heriau cymunedol)
- dangos rhesymeg moesol am anghydraddoldeb, yr hinsawdd, hawliau a bywyd digidol
- deall nodweddion allweddol mentrau cydweithredol (aelodau, llywodraeth, gwarged, gwerth cymdeithasol)
- defnyddio data a thystiolaeth i wneud penderfyniadau cydweithredol democrataidd

Ôl-16 / safonau A / Bagloriaeth Gymreig Uwch / AB

“Gallaf arwain a chynnal gwaith cydweithredol ag eraill.”

Dylai dysgwyr fedru:

arwain prosiectau cydweithredol tra’n rhannu cyfrifoldebau

- cynllunio, asesu neu helpu i sefydlu mentrau cydweithredol a chydgyfathro
- mynegi sut mae cydweithredu’n cyfrannu at ‘adeiladu cyfoeth y gymuned’, a lles
- cysylltu’u dysgu â sefydliadau cydweithredol go iawn, cydgyfathro, undebau a sefydliadau cymunedol

Mae’r dilyniant hwn yn adlewyrchu mewnolwg Owen fod cymeriad a gallu yn cael eu ffurfio trwy brofiad parhaus ac yn ymochri â chydgyfathriad Holyoake trwy baratoi pobl ifanc i ffurfio, ymuno â ac arwain cymdeithasau trwy gydol eu bywydau.

9.2 Her Gydweithredol Genedlaethol

Er mwyn ei wneud yn diriaethol, mae’r Maniffesto yn cynnig Her Gedweithredol ffurfiol a dwyieithog o fewn y Fagloriaeth Gymreig a fframweithiau sgiliau eraill fydd:

- yn canolbwyntio ar fentrau cydweithredol, gweithredu cyunedol neu gyfranogi democrataidd
- yn angen i ddysgwyr weithio’n gydweithredol gyda rolau, cyfrifoldebau a myfyrdod diffinedig
- asesu cydweithio, ymresymu moesol, effeithiau ar y gymuned a dealltwriaeth o egwyddorion cydweithredol
- yn gwahodd dysgwyr i gydweithio â sefydliadau cydweithredol lleol, undebau credyd, sefydliadau cydgyfathro a grwpiau cymunedol fel partneriaid
- sy’n defnyddio’r Gymraeg a’r Saesneg i weithio, gan atgyfnerthu arferion dwyieithog mewn cyd-destunau go iawn

Byddai’r Her Gydweithredol yn rhoi arwydd amlwg fod cydweithredu’n cyfri, nid yn unig fel gwerth, ond yn nod angenrheidiol ar gyfer dyfodol Cymru.

9.3 Dilyniant i mewn i Lwybrau Cydweithredol

Dylai’r Fagloriaeth Gymreig a fframweithiau cysylltiol:

- amlygu prentisiaethau, a chyfleoedd gwirfoddoli cydweithredol
- pwyntio dysgwyr sydd yn dilyn rhaglenni AB, AU a chymunedol sy’n arbenigo mewn mentrau cydweithredol, llywodraethu, ‘adeiladu cyfoeth cymunedol’ ac arloesi cymdeithasol
- annog ysgolion a cholegau i ffurfio partneriaethau hirdymor gyda sefydliadau cydweithredol lleol, fydd yn caniatáu i ddysgwyr weld llwybrau gyrfaol go iawn yn yr economi democrataidd

Bydd hyn yn newid y Fagloriaeth Gymreig a chymwysterau eraill o fframweithiau sgiliau generig i fynedfa i Gymru Gydweithredol.

9.4 Prentisiaethau yng Nghymru: Mewnysod Cydweithio mewn Dygu yn Siliedig ar Waith

Mae Cymru eisoes yn gweithredu rhaglen brentisiaeth genedlaethol ar draws ystod eang o ddiwydiannau a sectorau, wedi’i chynnal a’i hariannu gan Lywodraeth Cymru a’i throsglwyddo mewn partneriaeth â chyflogwyr, colegau AB, hyfforddwyr a chyrrff cyhoeddus. Mae prentisiaethau’n bodoli ar sawl lefel a mewn gwahanol feysydd, iechyd a gofal cymdeithasol, adeiladu, peiriannu, arlwyfaeth a gwestya, digidol, y diwydiannau creadigol, adwerthu, cynhyrchu bwyd, gwasanaethau cyhoeddus a mwy ac maent yn rhan allweddol o’r strategaeth sgiliau i Gymru.

Os yw Cymru i adeiladu Cymru Gydweithredol, yna bydd rhaid i’r system fawr o ddysgu’n seiliedig ar waith hefyd fod yn le ble mae cydweithredu’n cael ei ddysgu, yn cael ei ymarfer a’i gydnabod.

Mae fframweithiau a safonau prentisiaethau yn cynnig cartref naturiol ar gyfer:

- Gwybodaeth cydweithredol - deall sefydliadau

cydweithredol, sefydliadau cydgyfwrth a busnesau cymunedol yn y sector perthnasol (e.e. sefydliadau cydweithredol yn y diwydiant adeiladu, sefydliadau cydweithredol mewn iechyd a gofal cymdeithasol, platfform a digidol yn y diwydiannau technegol, bwyd a ffermio mewn amaethyddiaeth, cynhyrchu bwyd ac arlwyio).

- Sgiliau cydweithredol - datrys problemau mewn timau, penderfyniadau democrataidd, datrys gwrthdaro, rhannu arweinyddiaeth, cyfathrebu ac ymresymu moesegol.
- Gwybodaeth cydweithredol - deall sefydliadau cydweithredol, sefydliadau cydgyfwrth a chymuned
- Gwerthoedd cydweithredol - tegwch, undod, cyfrifoldeb, stiwardiaeth, buddion cymunedol a pharch at amrywiaeth.

Er mwyn ymochri prentisiaethau gyda'r Manifesto hwn, dylai Cymru:

- cyfuno cynnwys cydweithredol i mewn i safonau prentisiaethau a chwrwllwng ar draws y sectorau, fel y bydd prentisiaid yn dysgu am wahanol modelau o berchnogaeth a llywodraethu, gan gynnwys sefydliadau cydweithredol a chydgyfwrth, ochr yn ochr â busnesau arferol.
- Hybu a chefnogi sefydliadau cydweithredol a chydgyfwrth a mentrau cymunedol i gyflogi prentisiau, ac i gynnig hyfforddiant da mewn gweithfannau democrataidd.
- Mewnysod dulliau dysgu cydweithredol i brentisiaethau, gyda prentisiaid yn cydweithio mewn timau ar brosiectau go iawn sydd angen iddynt gynllunio, penderfynu a gwerthuso gyda'i gilydd.
- Defnyddio aseiniadau a phrosiectau prentisiaid i archwilio economïau lleol a darganfod perchnogaeth Cynefin, adnabod bylchau, ac ystyried sut y gallai datrysiadau cydweithredol gwrdd ag anghenion yn eu sector neu gymuned.
- Datblygu "llwybrau prentisiaeth cydweithredol" mewn meysydd fel ynni cymunedol, cartrefu, gofal cymdeithasol, arlwyio, bwyd a ffermio, digidol, y diwydiannau creadigol a datblygu cymunedol, mewn partneriaeth â Cwmpas a chyrrff y sector.
- Ymgorffori cysylltu a phractis democrataidd i mewn i hyfforddiant goruchwiliol, fel bod mentorau gweithle a rheolwyr yn deall sut i faethu diwylliannau cydweithredol yn hytrach na hierarchaethau o'r pen i'r gwaelod.

Fel hyn, daw prentisiaethau yn:

- ffordd i mewn i waith da mewn mentrau cydweithredol a chydgyfwrth.
- modd o newid diwylliant cyflogwyr gan gynnig gweithwyr wedi'u hyfforddi gyda gwerthoedd cydweithredol.
- a ffordd i bobl ifanc ac oedolion brofi cydweithio fel arfer bob dydd yn y gweithle, nid yn unig pwnc dosbarth.

Mae cysylltu'r system prentisiaeth Gymreig gydag amcanion y Manifesto hwn yn sicrhau bod dysgu sy'n seiliedig ar waith yn cyfrannu'n uniongyrchol i dyfu Cymru

Gydweithredol, gan greu cenhedlaeth newydd o weithwyr, arolygwyr a rheolwyr sy'n barod i gydgyfranogi a helpu i adeiladu economi democrataidd, teg a chynaliadwy.

10. Byrddau Arholi: Newid "Sut Mae Ysgolion yn Gweithio"

Mewn system i'r eithaf, mae'r hyn sy'n cael ei arholi'n siapio'r hyn sy'n cael ei ddysgu. Er mwyn i addysg cydweithredol fod yn wirioneddol genedlaethol, rhaid i fyrdau arholi a chyrrff cymhwyso fewnosod cydweithio a pherchenogaeth democrataidd i mewn i fanylion, amcanion asesu a deunyddiau cefnogi.

10.1 Cyfuno Cydweithio Ar Draws Pynciau

Yn hytrach na thrin cydweithio fel testun annibynnol, dylai byrddau arholi sicrhau bod manylion ar draws gwahanol destunau'n ymgorffori cynnwys a chyd-destunau cydweithredol:

- **Dyniaethau (Hanes, Daearyddiaeth, Moeseg, Gwleidyddiaeth, Cymdeithaseg)**
 - Hanes mudiadau cydweithredol Cymreig, Prydeinig a byd-eang (Owen, Rochdale, Sefydliadau Glowyr Cymoedd De Cymru, cymdeithasau cydgyfwrth, Arloeswyr Patagonia, Y Siartwyr a sefydliadau cydweithredol cynnar)
 - Hanes cymdeithasol Oes Victoria a modern: diwydiannu, tlodi, cydgyfwrth, trefnu cymunedol
 - daearyddiaeth datblygu wedi'i arwain gan sefydliadau cydweithredol a'r gymuned, cynladwyedd amgylcheddol, adeiladu cyfoeth lleol
 - moeseg a gwleidyddiaeth undod, perchnogaeth a rennir, stiwardiaeth ac urddas
- **Busnes, Economeg a Chyfrifeg**
 - modelau cydweithredol a chydgyfwrth yn cael eu dysgu ochr yn ochr â chorfforaethau confensiynol ac elusennau
 - cymhariaeth o lywodraethu, perchnogaeth, dosrannu elw a gwerth cymdeithasol
 - cwestiynau a phrosiectau arholi'n angen dadansoddi neu gynllunio mentrau cydweithredol
- **Gwyddoniaeth a Thechnoleg, Digidol, Dylunio**
 - astudiaethau achos am sefydliadau ynni cynanadwy, platfform prosiectau technegol cymunedol
 - dadansoddi moesegol o ddata, AI a llwyfannau trwy lygaid cydweithredol a democrataidd
- **Ieithoedd a Chelfyddydau Mynegiannu**
 - prosiectau cydweithiol creadigol dwyieithog gyda themâu cydweithredol
 - gwaith adrodd straeon a'r cyfryngau sy'n archwilio hanesion a dyfodol cydweithredol
- **Mathemateg a Rhifedd**
 - data ar anghydraddoldeb, cyfoeth y gymuned, patrymau pleidleisio, cyfranogi ac effaith cymdeithasol

- modelling co-operative finances, member shares, and community benefit metrics
- modelu ariannu cydweithredol, cyfranddaliadau aelodau a graddfeydd buddion cymunedol

10.2 Mewnrosod Cydweithio mewn Amcanion Asesu

Dylai amcanion asesu wobrwyo:

- gallu i adnabod a gwerthuso atebion cydweithredol i broblemau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol dealltwriaeth o wahanol fathau o berchnogaeth a llywodraethu
- tystiolaeth o gydweithio, myfyrdod ac ymresymu moesegol mewn cydrannau yn seiliedig ar brosiectau
- sgiliau mewn ymchwil cyfranogol, ble mae dysgwyr yn gweithio'n agos gyda'u economi lleol, sefydliadau cydweithredol a chymunedau

10.3 Adnoddau, Datblygu Proffesiynol Parhaus a Chefnogaeth

I gefnogi athrawon a chanolfannau dylai byrddau arholi:

- ddarparu pecynnau adnoddau dwyieithog gydag astudiaethau achos am sefydliadau cydweithredol hanesyddol a chyfoes, gan gynnwys enghreifftiau o Gymru
- gomisiynu modelau gwaith ac ymatebion yn canolbwyntio ar sefydliadau cydweithredol a chydgyfathu
- gynnig CPD gyda Cwmpas, sefydliadau cydweithredol a phrifysgolion ar addysg ac asesiad cydweithredol Gyda'r newidiadau hyn, gall fyrdau arholi helpu i newid "sut mae ysgolion yn gweithio" o gystadleuaeth unigol gul i rannu dysgu, cydgysylltu a chyfrangogaeth ddemocrataidd.

11. Dulliau Cydweithredol Sefydliadau Cyfan

Nid yw'r Maniffesto hwn yn unig yn dadlau dros "fwy o wersi neu fodiwlau am sefydliadau cydweithredol." Mae'n hyrwyddo sefydliadau cydweithredol sefyllfa-gyfan, ysgol-gyfan, a cholegau AB ac AU-cyfan, ble mae cydgysylltu ynghlwm wrth lywodraethu, diwylliant, partneriaethau a phractis bob dydd.

11.1 Llywodraethu ac Arweinyddiaeth

- Cyrff llywodraethu ac arweinwyr hyn yn mabwysiadu neu'n alinio gyda gwerthoedd ac egwyddorion cydweithredol, yn dylanwadu ar strategaeth, adnoddau a diwylliant.
- Mae gan ddysgwyr, teuluoedd, aelodau staff a phartneriaid cymunedol lais go iawn a dylanwad trwy gynghorau, fforymau, cynulliadau a phrosesau wedi'u cynllunio ar y cyd.
- Mae penderfyniadau sefydliadau'n adlewyrchu cyfrifoldeb ar y cyd ac eglurder, nid rheolaeth o'r pen i lawr.

11.2 Diwylliant, Perthnasoedd a Chynhwysiad

- Mae polisiâu ymagwedd, lles a gwrth-fwlio wedi'u seilio mewn dulliau adferol, perthnasol a chydweithredol.
- Mae dwyieithrwydd a Cynefin yn ganolog i arfer bob dydd. Mae dysgwyr yn gweld eu hieithoedd fel asedau a ffynonellau doethineb.
- Mae gweithgareddau rhyng-genhedlol a phartneriaethau cymunedol yn arferol, nid yn eithriadol.
- Mae amrywiaeth yn cael ei thrin fel cryfder: Mae dysgwyr hiliaethol, Anabl, LGBTQIA+ a dosbarth gweithiol yn cael eu cynnwys mewn arweinyddiaeth a llywodraethu, nid yn unig mewn ymgynghoriadau.

11.3 Partneriaethau a Chaffaeliad

- Mae sefydliadau'n cydweithio â sefydliadau cydweithredol, mentrau cymdeithasol, undebau a grwpiau cymunedol fel addysgwyr ar y cyd, nid yn unig fel rhanddeiliaid allanol.
- Defnyddir arian cyhoeddus sy'n cael ei wario gan ysgolion a cholegau AP ac AU ble'n bosibl, i gefnogi cyflenwyr moesegol, cydweithredol a lleol, gan atgyfnerthu cyfoeth cymunedol.
- Ystyrir modelau cydweithredol a chydgyfathu ar gyfer gwasanaethau, cyfleusterau, gofal plant, arlwyth ac isadeiledd digidol.

11.4 Dysgu Proffesiynol

- Mae gan aelodau staff fynediad at CPD cyfredol mewn addysgeg cydweithredol, economeg cydweithredol, Cynefin a phractis dwyieithog a chydweithredol.
- Mae addysg athrawon cychwynnol yn cyfuno cydweithrediad fel thema drawstorri.
- Mae aelodau staff eu hunain yn gweithio'n gydwethredol: cynllunio ar y cyd, ymchwilio, arsylwi cyfoedion, mentora ac ymchwil.
- Mae strategaethau pwysau gwaith a lles yn cael eu cynllunio ar y cyd ag aelodau staff, gan adnabod bod rhaid i sefydliadau cydweithredol hefyd fod yn weithfannau teg.

Mae cydweithrediad sefydliad cyfan yn sicrhau bod dysgwyr yn byw y tu mewn i ddiwylliannau cydweithredol; nid ydynt yn clywed amdanynt yn unig.

12. Cydlynid Cymunedol Trwy Cydweithrediad a Chydweithio

Mae cydweithredu'n ffordd i drefnu dysgu ac yn ffordd i glymu cymunedau at ei gilydd: Yng nghyd-destun anghydraddoldeb, hiliaeth, drwgdybio a darniad digidol, mae addysg cydweithredol yn cynnig teclynau ar gyfer:

- adeiladu perthynas rhwng ysgolion, teuluoedd a chymunedau
- ateb blaenoriaethau ar y cyd
- atgyfnerthu synnwyr o berthyn a chyfrifoldeb cilyddol

12.1 Cydweithrediad, Gwrth-Hiliaeth a Chynhwysiad

Gall strwythurau cydweithredol fod yn gryf yn erbyn gwrth-hiliaeth a chynhwysiad pan:

- maent yn fwriadol yn cynnwys cymunedau lleiafrifol hiliol, pobl Anabl, cymunedau LHDTQIA+ mewnfudwyr ac eraill mewn arweinyddiaeth a gwneud penderfyniadau
- maent yn ymateb nid yn unig i ragfarn ryngpersonol ond hefyd i anghydraddoldebau strwythurol (e.e. cartrefu, gwaith, mynediad at wasanaethau) trwy atebion cydweithredol
- Mae dysgwyr yn ymgymryd â phrosiectau cydweithredol sy'n ymateb i brofiadau go iawn o waharddiad ac anghyfiawnder yn eu cymunedau

Gall sefydliadau cydweithredol ym meysydd cartrefu, bwyd, cludiant, gofal plant, cynhwysiad digidol a diwylliant ddod yn safleoedd ymarferol ble caiff Cymru wrth-hiliol ei hadeiladu.

12.2 Cydweithrediad Rhyng-genhedlol ac yn Seiliedig ar Safleoedd

Caiff cydlynid cymunedol ei atgyfnerthu pan fydd pobl o wahanol oedranau'n cydweithio o amgylch eu Cynefin:

- ysgolion, colegau AB ac AU yn gweithio fel both ar gyfer prosiectau cydweithredol
- mentrau rhyng-genhedlol (gerddi, caffis atgyweirio, hanes llafar, celfyddydau, clybiau iaith, gweithredu dros yr hinsawdd) yn cael eu cynllunio a'u rhedeg gan bobl leol
- dysgwyr yn cymryd rhan mewn ymchwil cyfranogol i mewn i anghenion lleol, asedau a hanesion, ac yn cynllunio ymatebion gyda phreswylwyr ar y cyd

Mae hwn yn symud addysg o "baratoi i adael" i "baratoi i aros ac i gyfrannu", neu i gymryd arferion cydweithredu gyda nhw, ble bynnag y byddant yn mynd.

12.3 Diwrnod Robert Owen fel Catalydd ar gyfer Cydlynid Cymunedol

Gall Ddiwrnod Robert Owen (gweler Adran 13) weithredu fel canolbwynt blynyddol ar gyfer cydlynu cymunedol, yn dod at ei gilydd:

- dysgwyr, teuluoedd, henuriaid, sefydliadau cydweithredol, undebau, grwpiau ffydd, awdurdodau lleol, sefydliadau diwylliannol
- dathlu hanes a phractis cydweithredol yng Nghymru
- digwyddiadau dwyieithog sy'n datgan y diwylliant lleol a gwerthoedd sy'n cael eu rhannu

Nid yw cydlynu cymdeithasol, yn y Maniffesto hwn, yn waith ychwanegol: mae'n ganlyniad naturiol addysg a bywyd cymunedol wedi'i drefnu'n gydweithredol.

13. Diwrnod Robert Owen (Mis Mai) fel Dathliad Cenedlaethol o Gydweithredu

Mae Robert Owen (1771–1858), a aned yn y Drenewydd, yn berson sylfaenol yn hanes byd-eang cydweithredu ac addysg democrataidd. Ond eto mae'n parhau heb ei

gydnabod yn ddigonol yng Nghymru.

Owen:

- arloesodd addysg cydweithredol modern
- sefydlodd ysgolion cymunedol yn seiliedig ar gredigrwydd, diwylliant a phenderfynu cyfunol
- symudodd addysgeg plant ifanc ymlaen degawdau o flen ei amser
- cododd ei lais dros oriau gwaith teg, amodau a diwygio cymdeithasol
- dylanwadodd ar fudiadau cydweithredol byd-eang o Rochdale i Mondragón

13.1 Diwrnod Robert Owen: Pwrpas ac Egwyddorion

Rydym yn cynnig bod Diwrnod Robert Owen, sy'n cael ei gynnal yn flynyddol yn ystod Mis Mai, yn dod yn ddathliad ac arfer o gydweithio cenedlaethol a dwyieithog. Ei bwrpasau fydd:

- yn cysylltu grwpiau o bob oed, gan gynnwys teuluoedd sydd ganddynt fabanod, â gwerthoedd a dinasyddiaeth gydweithredol
- creu a rhannu profiadau ymarferol o gydweithredu ym mhob Cynefin lleol
- amlygu sefydliadau cydweithredol, undebau credyd, sefydliadau cydgymorth, grwpiau cymunedol ac undebau lleol
- anrhydeddu cyfraniad hanesyddol a chyfredol Cymru i'r symudiad cydweithredol byd-eang
- cynnig canolbwynt i addysg athrawon a chynunedau ynglŷn â chydweithredu

13.2 Gweithgareddau a Strwythurau

Gallai Ddiwrnod Robert Owen gynnwys:

- prosiectau dysgu am sefydliadau cydweithredol mewn ysgolion. Colegau AB ac AU yn arwain at y diwrnod
- digwyddiadau cymunedol (ffeiriau, arddangosfeydd, perfformiadau) yn arddangos sefydliadau cydweithredol a mentrau cymdeithasol lleol
- prosiectau gwasanaeth ac undod yn ateb gofynion lleol (bwyd, amgylchedd, lles, unigedd cymdeithasol)
- gweithgareddau rhyng-genhedlol yn dod at ei gilydd dysgwyr, henuriaid a threfnwyr cymunedol
- rhannu straeon, adnoddau achanyliadau ar-lein yn genedlaethol a rhanbarthol

13.3 Rhaglen Genedlaethol ar Robert Owen

Er mwyn cynnal momentwm yn bellach nag un diwrnod, rydym yn argymhell Rhaglen Genedlaethol ar Robert Owen ac Addysg Cydweithredol sy'n cynnwys:

- cynnwys cwricwlwm ar draws dysgu Dyniaethau, Ysgolion Cynradd, Bagloriaeth Gymreig, a dysgu yn seiliedig yn y gymuned
- dysgu proffesiynol i athrawon a darlithwyr
- partneriaethau gyda sefydliadau cydweithredol, amgueddfeydd, archifdai a sefydliadau cydweithredol

- adnoddau dysgu dwyieithog yn amlygu cymynrodd Owen a'i pherthnasedd i'r 21 Ganrif

Mae Diwrnod Robert Owen a'r rhaglen ehangach yn troi hanes yn bractis byw, gan atgoffa Cymru ei bod wedi bod yn labordy arloesedd cydweithredol ers amser hir.

14. Addysg Uwch ac Ysgolion Busnes: Arloesedd Cydweithredol ar gyfer y Dyfodol

Mae Sefydliadau Addysg Uwch ac ysgolion busnes yn llunio'r bobl a fydd yn dylunio, rheoli a rheoleiddio economi yfory. Ac eto mae modelau traddodiadol yn aml yn blaenoriaethu:

- gwerth i'r cyfranddalwr dros gwerth cymdeithasol
- cystadleuaeth dros gydweithio
- modelau busnes echdynnol dros lywodraethu democrataidd
- individual advancement over community well-being
- dyrchafiad personol dros les y gymuned

Mae hyn yn groes i Ddeddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) ac uchelgeisiau'r Maniffesto hwn.

14.1 Ailfeddwl Addysg Busnes ac Arweinyddiaeth Gyhoeddus

Wrth adeiladu ar feirniadaethau fel y rheini a wnaed gan Athro Colin Talbot ac eraill, dylai Colegau AU ac ysgolion busnes yng Nghymru:

- gynnwys sefydliadau cydweithredol, sefydliadau cydgymorth mentrau er budd y cyhoedd ac adeiladu cyfoeth yn eu cwricwla yn drefnus.
- archwilio pŵer, perchnogaeth a llywodraethu yn ddwfn, yn hytrach na'u trin fel manylion technegol
- cysylltu myfyrwyr ag arferion cydweithredol go iawn yng Nghymru a thu hwnt

14.2 Fframwaith Gydweithredol i Golegau AU

Mae elfennau allweddol fframwaith gydweithredol i golegau AU yn cynnwys:

Trawsffurfiad Cwricwlwm

- mewnosod eomeg cydweithredol, llywodraethu, gwerth gymdeithasol, 'adeiladu cyfoeth cymunedol' a chydymddibyniaeth ar draws busnes, polisi cyhoeddus a rhaglenni gwyddoniaeth gymdeithasol
- defnyddio astudiaethau achos o Gymru a rhyngwladol am sefydliadau cydweithredol, sefydliadau cydgymorth a mentrau democrataidd dwyieithog

Cyfnawid Ymchwil a Gwybodaeth

- sefydlu canolfannau ymchwil ar arloesedd democrataidd, trawsnewid teg, 'adeiladu cyfoeth cymunedol', menter gymdeithasol a llywodraethu cydweithredol

- cysylltu â llywodraeth, Cwmpas, undebau, awdurdodau lleol, grwpiau cymunedol a rhwydweithiau cydweithredol rhyngwladol

Cymorth Mentrau a Deoriad

- creu deoryddion a chyflmyddion ar gyfer sefydliadau cydweithredol sy'n berchen i fyfyrwyr a'r gymuned
- darparu cefnogaeth gyfreithiol, arianno a llywodraethol ar gyfer mentrau cydweithredol newydd

Lleoliadau a Phrentisiaethau

- cynnig lleoliadau mewn sefydliadau cydweithredol, undebau credyd, cymdeithasau cartrefu, cynlluniau ynni cymunedol a sefydliadau cydgymorth sy'n gwasanaethu'r cyhoedd
- datblygu prentisiaethau mewn arweinyddiaeth ddemocrataidd, ariannu sefydliadau cydweithredol, datblygu cymunedol ac arloesi cymdeithasol

Diwylliant Llywodraethu a Sefydliadol

- cyfranogi, tryloywder, cyfrifoldeb wedi'i rannu, gwaith teg
- archwilio modelau cydweithredol neu hybrid am swyddogaethau prifysgol penodol

Wrth ailgyfeirio addysg AU a busnes tuag at arloesedd cydweithredol, mae Cymru'n paratoi arweinwyr a all dyfu a stiwardio economi democrataidd, nid yn unig weithredu o fewn safonau corfforaethol sydd eisoes yn bodoli.

15. Her Cymdeithas Digidol yn Unig

Mae Cymru, fel pob cenedl fodern, yn dioddef trawsnewidiad digidol sydyn. Tra gall technolegau digidol ledaenu mynediad ac effeithiolrwydd, mae taflwybr digidol yn unig yn peryglu'r ffabrig cymdeithasol a democrataidd y mae addysg cydweithredol yn ceisio'i gryfhau.

15.1 Peryglon Bywyd Digidol-yn-Unig

Gall amgylchedd ddigidol sydd wedi'i rheoli'n wael:

- erydu perthynas wyneb yn wyneb a chlymau cymunedol
- lleihau cyfleoedd ar gyfer ystyriaeth, empathi a chyfranogiad democrataidd
- cynyddu amlygiad at anwybodedd, polareiddiad a chamdriniaeth gan algorithmau
- dyfnhau anghydraddoldebau i lythrennedd digidol, mynediad a sgiliau
- dwysau pŵer a chyfoeth i lond llaw o blatfformau byd-eang
- tanseilio economïau lleol wrth i werth a data gael eu hechdynnu
- marginalise bilingual, place-based culture and knowledge
- ymyleiddio diwylliant a gwybodaeth dwyieithog

15.2 Cydweithio fel Gwrthwennwyr Digidol

Mae gwerthoedd cydweithredol a chydgyssylltiol yn cynnig fframwaith i:

- ailganoli perthnasoedd dynol: gan flaenoriaethu deialog, dealltwriaeth gilyddol ac empathi dros ddefnydd goddefol
- cryfhau llythrennedd digidol allweddol: dysgu i ddysgwyr i gwestiynu, cadarnhau, cydweithio a gweithio ar y cyd ar-lein
- adeiladu dinasyddiaeth ddigidol: deall hawliau digidol, moesau data, pŵer plattform a'r posibiliadau am ddemocratiaeth ddigidol
- meithrin sefydliadau cydweithredol digidol: llwyfannau sydd berchen gan y defnyddiwr a'r gweithiwr, ymddiriedolaethau data cymunedol, mentrau digidol lleol sy'n cadw gwerth yng Nghymru
- mewnosod Cynefin i ofodau digidol: sicrhau bod y Gymraeg, straeon lleol, a phrofiadau cymunedol yn bresennol ac mai cymunedau sydd berchen arnynt, nid llwyfannau allanol

15.3 Strategaeth Ddigidol Gydweithredol ar gyfer Addysg

Mae'r Manifesto'n galw am strategaeth ddigidol gydweithredol ble:

- mae llythrennedd digidol yn cael ei drin fel gallu democrataidd, nid yn unig yn un technegol
- mae addysgeg cydweithredol yn tanategu dysgu am AI, llwyfannau, data a bywyd ar-lein
- cyfryngau cymunedol
- mae teclynau digidol yn cefnogi cydweithio, cynhwysiad a dwyieithrwydd, yn hytrach nag unigedd a gwyliadwriaeth

Rhaid i Gymru gydweithredol fod yn alluog yn ddigidol ac yn feiriadol: yn gallu harneisio technoleg er budd cyfrannol ac i herio strwythurau digidol sy'n tanseilio lles cyfunol

16. Ymrwymiad ar draws y Llywodraeth a'r Comisiwn Sefydliadau Cydweithredol a Chydgyfathwr

Adnabu'r Comisiwn Sefydliadau Cydweithredol a Chydgyfathwr (2014) ac ymatebion gan lywodraeth yn ddiweddarach fod Sefydliadau Cydweithredol a Chydgyfathwr:

- yn creu swyddi a gwaith teg
- yn gwella cyrhaeddiad addysgol
- yn lleihau anghydraddoldeb
- yn atgyfnerthu cymunedau ac economïau lleol
- O fewn addysg, gwnaeth y Gweinidog Addysg a Sgiliau (ar y pryd) ddatganiad am yr uchelgais am "ethos cydweithredol i fod yn un o'r egwyddorion trefnu canolog sy'n rhedeg drwy pob rhan o'r system addysg yng Nghymru."

16.1 Alinio Fframweithiau Polisi

Mae'r Manifesto hwn yn alinio gyda ac yn helaethu fframweithiau yng Nghymru sydd eisoes yn bodoli, gan gynnwys:

- Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015
- Deddf Cwricwlwm ac Asesiad (Cymru) 2021
- Deddf Tribiwnlys Anghenion ac Addysg Ychwanegol (Cymru) 2018
- Deddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffaeliad Cyhoeddus (Cymru) 2023
- Y Cynllun Gweithredu Gwrth-hiliol yng Nghymru
- Cymraeg 2050
- wrthstrategaethau awdurdodau lleol ar gyfer 'adeiladu cyfoeth cymunedol', effaith hinsawdd a datblygu economaidd

Mae angen ar Gymru gydweithredol aliniad y llywodraeth gyfan, ni ellir neilltuo polisi addysg oddi wrth strategaethau economaidd, cymdeithasol, iaith, digidol na hinsawdd.

16.2 Strategaeth Addysg Gydweithredol Genedlaethol

Rydym yn cynnig bod Llywodraeth Cymru, yn cydweithio â phartneriaid, yn datblygu Strategaeth Addysg Gydweithredol fydd:

- yn gosod bwriadau clir ar gyfer dysgu cydweithredol
- yn cefnogi datblygu cwricwlwm, CPD, ymchwil a chreu adnoddau
- yn cysylltu polisi addysg â thargedau i dyfu'r economi sefydliadau cydweithredol a chydgyfathwr
- yn sicrhau bod addysg cydweithredol yn cael ei adlewyrchu'n drefnus mewn fframweithiau arolygol, gwerthusol ac ariannol

Bydd hyn yn cynnig sail sefydlog hirdymor i fewnosod cysylltu a chydweithio yn nodweddiadol pendant ym mywyd dinesig Cymru

17. Gweithrediad: Integreiddio'r Manifesto i mewn i Bractis Cenedlaethol

Er mwyn gwneiddio'r Manifesto hwn, mae angen gweithredu trefnus, dwyieithog sy'n seiliedig yn y gymuned ar Gymru, sy'n ymochri â fframweithiau polisi sydd eisoes yn bodoli.

17.1 Polisi a Chwricwlwm

- Mewnosod gwerthoedd ac egwyddorion cydweithio fel themâu yng nghyfarwyddyd Cwricwlwm i Gymru
- Cynnig datganiadau clir yn cysylltu cydweithredu â'r Pedwar Pwrpas, AoLEs a chamau dilyniant
- Mewnosod Cydweithrediad diwygiedig o'r cyfarwyddyd Start yn Blynnyddoedd Cynnar.
- Alinio addysg cydweithredol gydag amcanion Lles Cenedlaethau'r Dyfodol, Cynllun Gweithredu Gwrth-Hiliol a Cymraeg 2050.

17.2 Dysgu Proffesiynol a Chynnwys

- Datblygu rhaglenni hyfforddiant yn y gweithle cenedlaethol ar gyfer athrawon, arweinwyr ac aelodau staff cefnogi a'u cyflwyno ar led
- Cyfuno addysgeg cydweithredol, economeg cydweithredol, Cynefin ac arferion cydweithredol dwyieithog i mewn i hyfforddiant/cymwysterau athrawon cychwynnol, cymwysterau ymarferwyr blynyddoedd cynnar a hyfforddiant a chymwysterau eraill hefyd.
- Cefnogi cymunedau practis a rhwydweithiau ysgolion cydweithredol, colegau AB a sefydliadau AU.
- Cynnig cyfarwyddyd ar reoli newid yn gydweithredol, gan gynnwys pwysau gwaith a lles.

17.3 Adnoddau a Deunyddiau

- Creu adnoddau dysgu dwyieithog o'r Blynyddoedd Cynnar i Addysg Uwch: cynnluniau gwersi, astudiaethau achos, testunau, teclynnau digidol a deunyddiau asesu.
- Sicrhau bod adnoddau sy'n canolbwyntio ar Gymru'n bodoli hyd yn oedd pan mae sefydliadau cydweithredol lleol yn brin, gan ddefnyddio enghreifftiau hanesyddol, newydd a llawer o enghreifftiau rhyngwladol, fel aroundtheworld.coop
- Datblygu bothau adnoddau hygyrch (e.e. trwy Hwb, Business Wales, Cwmpas)
- Adeiladu partneriaethau cryf gyda Cwmpas, mentrau cydweithredol, undebau, awdurdodau lleol, sefydliadau cymunedol a rhwydweithiau, byrddau arholi a darparwyr AU.
- Sefydlu Bothau Addysg Cydweithredol Rhanbarthol i gyd-drefnu cefnogaeth, hyfforddiant a chysylltiadau gyda chymunedau.
- Creu Cronfa Addysg Cydweithredol i lywio rhaglenni, cefnogi sefydliadau ac i dalu am Diwrnod Robert Owen.
- Gweithio'n agos gyda rhwydweithiau cymunedol sydd ynghlwm wrth 'Thriving Welsh Communities: maniffesto a adeiladwyd gan gamunedau i gymunedau' fel Cwmni Bro Festiniog

17.5 Monitro, Ymchwil a Gwerthuso

- Comisiynu ymchwil i mewn i effaith addysg cydweithredol ar les, cynhwysiad, cydlyniad cymunedol, gweithredu dros hinsawdd a chyfranogiad democrataidd.
- Cynnwys mesuryddion cydweithio mewn fframweithiau gwerthuso cenedlaethol (Estyn, HEFCW ac ati).
- Ymgymryd ag astudiaethau hydredol o daflwybrau dysgwyr i mewn i rolau cydweithredol, cymdeithasol a chymunedol.

Rhaid i weithredu adlewyrchu'r gwerthoedd y mae'n ei hyrwyddo: cydweithio, tryloywder, cyfranogi, meddwl hirdymor a chyfrifoldeb ar y cyd.

18. Cymru Gydwethredol: O'r Crud, Yn Ein Cynefin

Wrth fewnosod gwerthoedd ac egwyddorion cydweithredol o amser geni tan oedolaeth, ac wrth anrhydeddu Cynefin fel syniad o berthyn ac fel ffordd o wneud penderfyniadau doeth gyda'n gilydd. Fe all Cymru ddod yn ban:

- cydweithio ac addysg democrataidd
- cyfiawnder cymdeithasol ac undod
- cynaladwyedd a chyfrifoldeb am yr hinsawdd
- dwyieithrwydd a hyder diwylliannol
- cydlyniad cymunedol a ffyniant

Nid yw cydweithredu'n unig yn faes cwricwlwm. Mae'n:

- sail diwylliannol
- arfer democrataidd
- ffordd o berthyn a chymryd rhan
- ffordd tuag at gymunedau cryfach, tegach, gwyrddach

Gyda Diwrnod Robert Owen cenedlaethol bob mis Mai, Cwricwlwm dros Gymru wedi'i wreiddio mewn cydweithredu a Cynefin, systemau arholi a chymwysterau sy'n gwobrwyogwybodaeth a phractis cydweithredol, a chymunedau'n adeiladu mentrau cydweithredol, fe all Cymru'n wirioneddol creu Cymru Cydweithredol - Cymru ble caiff pawb ei gynnwys, ble mae pob llais yn cyfrif, a phob cyfraniad yn cael ei werthfawrogi.

Cymru ble mae pob un, mewn ryw ffordd, yn Gydwethiwr.

Cymru ble nad yw cydgyssylltiad, cydgymorth a chyfrifoldeb ar y cyd yn ddyheadau ond yn realtioedd go iawn.

EIN DIOLCH

2026 yw ein degfed blwyddyn o ymgyrchu dros Addysg Cydweithredol yng Nghymru, sydd wedi cynnwys Diwrnod Robert Owen a digwyddiadau eraill sydd i'w gweld ar ein sianel YouTube - a wnaed yn bosibl gan gefnogaeth dechnegol oddi wrth Jonathan Jones ac Armanondo C. Manalang Jr.

Yn benodol, rydym yn mynegi ein gwerthfawrogiad am y cyfraniad arbennig iawn a wnaed gan Chrissy Meleady, Prif Swyddog Gweithredol Grŵp Datblygu Cydweithredol Sheffield, wrth ddrafftio'r ddogfen bolisi hon sydd wedi ychwanegu'n ddirfawr at ei dyfnder a'i lled. Ein diolch i Dr Robin Asby, Alex Bird a Dan McCullum am eu cyfraniadau. Ein diolch o'r newydd hefyd i Rebecca Harvey, Golygydd Gweithredol, Co-operative Press am ddylunio'r ddogfen ar gyfer ei hargraffu, ac i Dawn McGuinness a Gareth Tucker am eu cyfieithiad Cymraeg arbenigol. Fy nioch fel erioed i'n cadeirydd, Chris Hall am ei law arweiniol hael. Croesawir cydnabod defnydd y ddogfen hon yn gynnes.

Atodiad: Ffuriau o'r Sefydliadau Cydweithredol a Chydgymorth sy'n Berthnasol i Gymru a'r DU

Mae Sefydliadau Cydweithredol a Chydgymorth yn ffurfio rhan amrywiol, gwydn, a rhan wedi'u llywodraethu'n ddemocrataidd yn economi Cymru a'r DU. Gyda'i gilydd, maent yn cyfrannu at les cymunedol, cadw cyfoeth lleol, cyflogaeth gynhwysol, a datblygu cynladwy. Mae eu hegwyddorion yn cefnogi uchelgeisiau:

- Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015
- Rhaglen Economi Sylfaenol
- strategaethau Adeiladu Cyfoeth Cymunedol
- Gwaith Teg Cymru
- Deddf Partneriaeth Gymdeithasol a Chaffael Cyhoeddus (Cymru) 2023

Mae'r categorïau sy'n dilyn yn amlinellu'r prif ffurfiau sefydliadol a all gael eu datblygu a'u cefnogi ar draws Cymru.

1. Sefydliadau Cydweithredol Gweithwyr

Mentrau ble mae'r gweithwyr sy'n cael eu cyflogi yno yn berchen arnynt ac yn eu rheoli'n ddemocrataidd. Yn nodweddiadol mae gan pob gweithiwr un bleidlais.

Nodweddion allweddol:

- Perchnogaeth y gweithwyr a rheolaeth ddemocrataidd
- Ailfuddsoddi gwargedion neu eu rhannu'n deg
- Yn seiliedig ar waith teg a democratiaeth yn y gweithle

Perthnasedd i Gymru: Cefnogi cyflogaeth leol, chwarae teg, ac economïau ôl-ddiwydiannol a gwledig

2. Sefydliadau Cydweithredol Defnyddwyr (Cwsmeriaid)

Y cwsmeriaid sy'n defnyddio'r gwasanaethau sy'n berchen ac yn rheoli'r sefydliadau.

Enghreifftiau: Cymdeithasau adwerthu, sefydliadau cydweithredol cartrefu, sefydliadau cydweithredol gofal cymdeithasol, sefydliadau cydweithredol cludiant. Perthnasedd i Gymru: Pwysig ar gyfer mynediad at fwyd, cartrefu, cludiant, a gwasanaethau gofal fforddadwy.

3. Cymdeithasau Buddion Cymunedol (BenComs / CBSs)

Wedi'u cofrestru o dan Ddeddf Cymdeithasau Cydweithredol a Buddion Cymunedol 2014, yn gweithio er lles y gymuned ehangach.

Nodweddion allweddol:

- Un aelod un bleidlais
- Ailfuddsoddi gwargedion er lles y gymuned
- Yn gymwys i godi arian ar gyfer Cyfranddaliadau Cymunedol

Defnydd yng Nghymru: tafarnau, siopau, prosiectau

ynni adnewyddadwy, adeiladau treftadaeth a chartrefu cymdeithasol.

4. Sefydliadau Cydweithredol aml Rhanddeiliad

Wedi'u llywodraethu'n ddemocrataidd gan fwy nag un grŵp o randdeiliaid (e.e. gweithwyr, defnyddwyr gwasanaeth, aelodau'r gymuned).

Perthnasedd: Delfrydol ble mae gwasanaethau'n golygu perthnasau cymleth, fel gofal, blynyddoedd cynnar, sefydliadau diwylliannol, neu fothau cymunedol.

5. Sefydliadau Cydweithredol Cynhyrchwyr

Wedi berchen gan gynhyrchwyr annibynnol sy'n cydweithio i ennill nodau economaidd.

Perthnasedd i Gymru: Cefnogi ffermwyr, gweithwyr proffesiynol creadigol, crefftwyr, a chynhyrchwyr bychain i gael mynediad at farchnata, dosbarthu ac offer ar y cyd.

6. Sefydliadau Cydweithredol Amaethyddol a Ffermio

Ffurf benodol o sefydliad cydweithredol yn canolbwyntio ar ffermio. Perthnasedd i Gymru: Cefnogi rheolaeth tir cynladwy, mynediad at farchnadoedd, a gwydnwch i ffermydd yng Nghymru.

7. Sefydliadau Cydweithredol Cartrefu

Cartrefi sy'n cael eu perchen a'u rheoli'n ddemocrataidd gan y tenantiaid. Perthnasedd i Gymru: Ateb prinder cartrefi ac yn cefnogi byw fforddadwy, diogel, a chymunedol.

8. Ymddiriedolaethau Tir Cymunedol (CLTs)

sefydliadau ddim-er-elw lleol yn prynu tir ac eiddo er bydd hirdymor y gymuned.

Perthnasedd i Gymru: allweddol am gynnal cartrefu fforddadwy ac atal dadleoliad mewn cymunedau trefol a gwledig yng Nghymru.

9. Sefydliadau Cydweithredol Llwyfan

Llwyfannau digidol sy'n cael eu perchen a'u llywodraethu gan y bobl sy'n eu defnyddio neu'n gweithio arnynt.

Perthnasedd i Gymru: Dewis arall i fodolau gig-economy: cefnogi sector digidol Cymru ac ymrwymïadau gwaith teg.

10. Undebau Credyd

Sefydliadau cydgymorth ariannol sy'n cynnig cynilion moesegol a benthyciadau i aelodau.

Perthnasedd i Gymru: Mudiad cryf yn barod yn ei le: cefnogi cynhwysiad ariannol ac yn lleihau dibynnu ar fenthycwyr drud.

11. Cymdeithasau Adeiladu

Sefydliadau cydgymorth ariannol sy'n cynnig cynhyrchion morgeisiau a chynilo.

Perthnasedd i Gymru: Cyfrannu at fuddsoddi lleol, benthyca sefydlog, a gwasanaethau ariannol wedi'u cyfeirio at y gymuned.

12. Cymdeithasau Cyfeillgar

Sefydliadau cydgymorth yn cynnig buddion yswiriant, gofal iechyd neu les i aelodau.

Perthnasedd i Gymru: Yn bwysig yn hanesyddol ac o hyd yn berthnasol o ran cefnogaeth iechyd a lles cymunedol.

13. Sefydliadau Cydgymorth Cyhoeddus

Sefydliadau sy'n cael eu harwain gan eu cyflogedig yn cynnig gwasanaethau cyhoeddus y tu allan i reolaeth y wladwriaeth.

Perthnasedd i Gymru: Potensial ar gyfer gwasanaethau i bobl ifanc, diwylliant, llyfrgelloedd a gofal cymdeithasol: alinio gyda rheolau caffael Cymru ar werth cymdeithasol.

14. Ymddiriedolaethau Perchnogaeth Gweithwyr (EOTs)

Busnesau ble mae'r rhan fwyaf o'r cyfranddaliadau mewn ymddiriedolaeth ar ran y gweithwyr.

Perthnasedd i Gymru: Helpu i gyflogwyr bychain yn Nghymru symud perchnogaeth pan fydd perchnogion yn ymddeol: cadw busnesau lleol ac yn alinio gyda Gwaith Teg Cymru.

15. Sefydliadau Cydweithredol Gweithwyr Rhanddeiliaid

Modelau hybrid yn cyfuno gweithwyr yn berchen ar randdaliadau gyda llywodraethu cydweithredol.

Perthnasedd i Gymru: Delfrydol ar gyfer cynllunio ar gyfer olyniaeth, trawsnewid o berchnogaeth breifat, a chreu gweithleoedd democrataidd a theg yn economi sylfaenol Cymru.

16. Sefydliadu Cydweithredol Perchnogaeth Gymunedol a Buddsoddi Cymunedol

(Community Share Co-operatives / Asset-Based Co-operatives)

Sefydliadau cydweithredol wedi'u ffurfio pan ddaw preswylwyr at ei gilydd i brynu, stiwardio a rheoli ased cymunedol, fel adeilad, gwasanaeth neu dir, yn aml trwy Gynnig Cyfranddaliad Cymunedol.

Defnyddiau cyffredin yng Nghymru:

- Arbed tafarnau, siopau, swyddfeydd post
- Cynlluniau ynni adnewyddadwy
- Prynu adeiladau ar gyfer gofal plant, bothau gofal cymdeithasol, canolfannau cymunedol
- Asedau chwaraeon a hamdden
- Prosiectau adfer treftadaeth
- Gweithleoedd cymunedol

Perthnasedd i Gymru: Alinio cryf gyda pholisi Cymru ar gynnalwydd, acadfywiad cymunedol. Sicrhau rheolaeth hirdymor y gymuned o asedau hanfodol ac yn cadw cyfoeth yn lleol.

- Cefnogwch ddatblygiad ac ehangu Sefydliadau Datblygu Ariannol Cymunedol (CDFIs) i helpu twf yr economi cymdeithasol a gwasanaethu cymunedau eithriedig yn ariannol ar draws Cymru

Crynodeb

Mae'r 16 o ffurfiau o sefydliad hyn yn creu ecosystem gynhwysfawr o fodelau perchnogaeth democrataidd a all:

- gryfhau economïau lleol
- gynyddu gwaith teg a democratiaeth yn y gweithle
- wella mynediad at wasanaethau cymunedol hanfodol
- hyrwyddo cyfiawnder cymdeithasol a chynhwysiad
- gefnogi adfywiad gwledig a threfol
- gadw cyfoedd o fewn cymunedau Cymru
- alinio gyda nodau statudol Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol

Mae'r crynodeb hwn yn cynnig y sail ar gyfer sector cydweithredol a chydgyrth amrywiol, gwydn ac eang ar draws Cymru.

18 RHAGFYR 2025

Maniffesto ar gyfer Addysg Gydweithredol yng Nghymru

cooperatives-wales.coop

